

38. Özetleme becerisiyle ilgili araştırmalar

Ozan İPEK¹

Ferhat ENSAR²

APA: İpek, O. & Ensar, F. (2022). Özetleme becerisiyle ilgili araştırmalar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 617-647. DOI: 10.29000/rumelide.1165002.

Öz

Özetleme ile ilgili makale ve tezlerin özelliklerini ve yönelimlerini belirlemek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla, çeşitli ölçütler göz önüne alınarak yapılan alanyazın taramasında belirlenen 22 tez ve 40 makale genel özellikleri, yöntem bilimsel görünümüleri, amaçları, konuları ve başlıca sonuçları bakımından incelenmiştir. Doküman analizi yönteminin kullanıldığı araştırmada, veriler betimsel içerik analizi ile çözümlenmiştir. İncelenen araştırmaların genel özellikleriyle ilgili olarak özetlemeyle ilgili en fazla araştırmanın 2019 yılında yapıldığı, makalelerin %35'inin tezlerden üretildiğı, tezler arasında en çok yüksek lisans tezi yapıldığı, araştırmaların yalnızca 3'ünün SSCI ve alan indekslerinde yayımlandığı belirlenmiştir. Araştırmaların yöntembilimsel özellikleriyle ilgili sonuçları; özetlemeyle ilgili araştırmalarda nicel araştırma yaklaşımının ve betimsel tarama modelinin öne çıktığını, katılımcı grubunun büyük ölçüde ilkökul öğrencilerinden oluşturulduğunu, araştırmaların en çok 1-50 arasında katılımcıyla yürütüldüğünü, en çok kullanılan örnekleme biçiminin rastlantısal örnekleme, en çok kullanılan veri toplama aracının ölçek, en çok kullanılan veri çözümlenme yönteminin ise ilişkisiz örneklemler için T Testi olduğunu göstermektedir. Araştırmanın amaç ve konuyla ilgili sonuçlarına göre incelenen çalışmalar en çok durum belirleme amacıyla özetleme başarımı konusunda yapılmıştır. Son olarak incelenen çalışmaların başlıca sonuçlarıyla ilgili özellikleri, "özet yazma başarısı", "özetleme stratejileri", "özetlemenin duyuşsal yönü" ve "Türkçe dersi öğelerinde özetleme" olmak üzere 4 tema altında verilmiştir. Araştırmanın özetleme ile ilgili yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Düşünölen bu katkı doğrultusunda alanyazındaki özetleme tekniğı çerçevesindeki tartışmalar ayrıntılı bir biçimde açıklanmış ve bir temel sunmak açısından da yeterli gözüköen teorik sonuçlar listelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Özetleme, eğilim, özetleme stratejileri

Studies on summarization skills

Abstract

For students who have difficulty in learning from the text, teachers adopt summarizing as a developmental intervention process. This is because summarization is not implicit; It is a structure based on knowledge, education, guidance, awareness, skill and belief in the student. The aim of the research is to determine the characteristics and orientations of articles and theses related to the ability to summarize. The main reason for this research is the fact that there is no study examining

¹ Arş. Gör. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Eğitimi ABD (Bursa, Türkiye), ozanipek@uludag.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2035-1049 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 07.06.2022-kabul tarihi: 20.08.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1165002]

² Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Eğitimi ABD (Bursa, Türkiye), ferhatensar@uludag.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5282-2685

the tendencies of the studies on summarizing skills. In this direction, 22 theses and 40 articles, which were determined in the literature review made by considering various criteria, were examined in terms of their general characteristics, methodological aspects, aims, subjects and main results. In the research, in which the document analysis method was used, the data were analyzed with descriptive content analysis. Regarding the general characteristics of the studies examined, it was determined that the most research on summarization was done in 2019, 35% of the articles were produced from theses, the most postgraduate thesis was made among the theses, and only 3 of the studies were published in the SSCI and field indexes. The results of the researches related to the methodological features; Quantitative research approach and descriptive survey model come to the fore in summarizing studies, the participant group is mostly composed of primary school students, the researches are carried out with 1-50 participants at most, the most used sampling method is random sampling, the most used data collection tool is scale, the most used shows that the data analysis method is the T-Test for unrelated samples. The studies examined according to the purpose and the results of the research were mostly carried out on summarization performance for the purpose of determining the situation. Finally, the characteristics of the main results of the studies examined are given under 4 themes: "summary writing success", "summarization strategies", "affective aspect of summarizing" and "summarizing in Turkish course elements". It is thought that the research will contribute to the researches about summarization.

Keywords: Summarizing, Trend, Summarizing Strategies

Giriş

Özetleme, bir metnin gereksiz ve işlevsiz bölümlerinin silinmesi, önermeler arasındaki anlam bağından yararlanılarak genellemeler yapılması ve yeniden yapılandırılmalar yoluyla metnin kısa ve özlü bir biçime dönüştürülmesi için işlevsel bir adım olarak değerlendirilebilir. İyi düzenlenmiş metin yapılarının okuduğunu anlamak için önemli görülmesine karşın anlamayı kolaylaştırmak için tek başına yeterli olmayabileceği vurgulanmaktadır (Dickson vd., 1995). Bu nedenle bu sentezde, okuduğunu anlamamanın sınırsız boyutları içerisinde, özetlemenin okuduğunu anlama süreçleriyle olan ilişkisine odaklanan araştırmaların sonuçları gözden geçirilmektedir. Bu odaklanmanın seçimi ve sonraki sınırlamalar sözü edilen adımla ilişkili olarak benimsenmiştir. Çünkü, özetleme, hem “kaynak metni okuyan veya dinleyen bireyin seçme, birleştirme, yorumlama, genelleme ve keşfetme gibi üst bilişsel stratejileri işleterek daha kısa bir metin oluşturma” (Çetinkaya vd., 2020, s.584) hem de metinde sunulan önemli bilgileri ayrıntılarından arındırarak yeniden yapılandırma sürecidir (Karatay ve Okur, 2012).

Öğrencilerin metindeki içeriği hatırlama, organize etme ve açığa çıkarabilmeleri için özetlemenin işlevsel olduğu, hatta zayıf okuyucuların metni anlamalarında kolaylaştırıcı bir rolü olduğu da söylenebilir. Bu rolü, özetlemeyle daha merkezi bir şekilde bağlantısı olan kısa hikâyeleri anlama ve özetleme etkinlikleri çerçevesinde inceleyen Rumelhart (1977), hatırlama ve soru-yanıt süreçleri açısından yapılandırmanın önemine dikkat çeker. Bu özellikleriyle okuma ve yazma becerisinin önemli bir ögesi olan özetleme (Graham ve Perin, 2007); metindeki bilgileri çözümlmeyi, metnin önemli yanlarını ayırt etmeyi ve büyük bilgi parçalarını tutarlı ve kısa bilgi parçalarına çevirmeyi de içermektedir (Westby vd., 2010).

Metinden öğrenme sürecinde güçlük çeken öğrenciler için öğretmenler özetlemeyi gelişimsel bir müdahale işlemi olarak benimserler. Bunun nedeni özetlemenin örtük olmayan; önemli derecede bilgiye, eğitime, rehberliğe, farkındalığa, beceriye ve öğrenciye olan inanca dayalı yapısıdır. Özetleme ile

İlgili en öne çıkan vurgu, bu yöntemin büyük ölçüde işe yaradığıdır (Beck vd., 1984; Britton vd., 1989; Duffy vd., 1989; Graves vd., 1991; Beck vd., 1991; Britton ve Gulgoz 1991; McNamara vd., 1996; Voss vd., 1996; Lorch, vd., 1997; Vidal-Abarca vd., 2000; Read vd., 2014). Karmaşık ve henüz tamamıyla anlaşılammış olan metinden öğrenme sürecinde güçlük yaşayan öğrencilerine planlama becerisi kazandırmak için öğretmenlerin özetleme etkinliklerine sıklıkla başvurduğu da bilinmektedir. Çok önceden beri metinden öğrenme sürecinde kullanılan ve farklı karmaşıklık derecelerindeki bilişsel işlemleri inceleyen psikodilbilim kökenli çalışmalar anlama ve okuma sırasında dilbilimsel bilgi ve tutarlılığın metin üretimine yansıyan rolünü incelemiştir (Graesser ve Bertus, 1998; Sanders vd., 1992; Singer ve O'Connell 2003). Örneğin McNamara vd. (1996, s. 5), "kavrama için tutarlılığın hayati önem taşıdığını bununla birlikte okuyucuların kendi köprüleyici çıkarımlarını yaptıklarında ve kendi makroyapılarını oluşturduklarında daha derin bir kavramanın" gerçekleşeceğini savunmaktadır. Benzer sayılıyla özetleme yeteneğinin gelişiminde makroişlemler ve mikroişlemlerin rolünü inceleyen Kintsch (1990, s. 2-3) ise kendi makro yapılarını oluşturan daha bilgili ve yetenekli okuyucuların kötü düzenlenmiş metinlerden dahi iyi bir özet çıkartabileceklerini öne sürmektedir.

Metin yapısı ve okuyucunun bilişsel süreçlerinin nasıl etkileşime girdiği dikkatle incelenmeden, metnin anlaşılması konusu tam olarak çözülemez. Metinlerin zihinsel sunumlarının oluşturulması metnin nasıl yapılandırılmış olduğuna bağlı olarak gerçekleşebilen bir süreçtir. İdeal olarak, okuyucular metinlerin zihinsel sunumlarını özetleme yoluyla da oluştururlar. Çünkü bu uzun süreli hatırlamaya (Graesser, 1981; van Dijk ve Kintsch, 1983; van Oostendorp ve Goldman, 1999) ve metinsel bilginin ulaşılabilir kalmasına (Singer ve Ritchot, 1996) yardımcı olur. Okuyucuların metinlerin sunumlarını tutarlı biçimde oluşturduklarından emin olmanın yollarından biri de metinden çıkarım ve özetleme süreçlerini kolaylaştırmaktır. Çıkarımlar okuyucunun metinsel bilgiyi artalan bilgisiyle olduğu kadar başka bir metinsel bilgiyle de ilişkilendirmesini sağlar, bu da tutarlı zihinsel sunumların oluşturulması olasılığını artırır (van Dijk ve Kintsch, 1983). Anlama, tutarlı bir zihinsel sunuma dayanıyorsa, metinden çıkarımı kolaylaştıracak biçimde gözden geçirilerek artırılabilir. Kaldı ki metin olayları arasındaki bağlantıları daha açık hale getirecek şekilde metinlerin düzenlenmesi, öğrencilerin zihinsel çıkarımlarını destekler. Sonuç olarak ortaya çıkan zihinsel sunum, metnin daha derin kavranmasını sağlar ki bu da ayrı bir bellek birimi yerine okuyucunun uzun süreli belleğine ve bilgisine bağlanmış bir sunum planına katkı sağlayacaktır. Böylece, metinsel bilgi sadece sıralı hafıza izleriyle değil, okuyucunun zihnine bağlanmasını sağlayan paylaşılan öğeler aracılığıyla da geri çağrılabilir. Bu sayede yeni bilgi beklenmeyen durumlar ve problem çözme işlemlerinde de kullanılabilir hâle gelir (Kintsch, 1990; McNamara vd., 1996).

Alanyazındaki açıklama ve vurgulardan da anlaşılacağı üzere özetleme, metni anlamlandırma ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle özet oluşturma, yazmadan daha çok anlama ile ilgili çalışmaları gerektirmektedir. Dolayısıyla nitelikli bir özet yazmanın en önemli aşaması okuduğunu anlamadır (Pečjak ve Pirc, 2018). Bu aşamayı Yazıcı, Okuyan ve Gedikoğlu (2011, s.1008) "Okunan bir metni temsil edebilecek daha kısa bir metnin yazılı ya da sözlü olarak ortaya konabilmesi için okurun özetlemeye kaynaklık eden metni doğru bir biçimde anlamlandırması ve o metnin ana düşüncesini kavrayabilmesi gerekir." Biçiminde özetlemektedir. Nitekim yetkin okurların metnin öz noktalarını belirleme ve bunları bir amaç için özetleme becerisine sahip oldukları alanyazının temel uzlaşılarından (Trabasso ve Bouchard, 2002). Diğer bir dizi araştırmada da anlama başarısının özetleme başarısı ile ilişkili olduğu ifade edilmekte (Gajria ve Salvia, 1992; Berkeley vd., 2011) ve öğrencilere özetleme eğitimi vermenin de anlama düzeyini artırdığı savunulmaktadır (Armbruster vd., 1987).

Etkili okuyucuların metindeki önemli bilgileri belirlemek için metinsel ipuçları ve metnin bütününlüğünü anlamını içeren özetleme stratejisini kullandıklarına dikkat çekilmektedir (Dickson vd., 1995). Aynı zamanda okuduğunu anlamının göstergelerinden birisi olarak da değerlendirilen (Karatay ve Okur, 2012; Dilidüzgün ve Genç, 2015) özetlemenin öğrencilerin metnin belirli bölümlerini ne kadar iyi öğrendiği ve öğrendiklerini de belleklerinde ne kadar tuttuklarını değerlendirmenin bir yöntemi olarak kullanılabileceği de ifade edilmektedir (Rose, 2001). Özellikle öğrencilerin metinde daha önce verilen bilgiyi özetlemek ya da yorumlamak için etkin biçimde genelleme ya da kapanış cümlesi kullanabilmeleri için okuduğunu anlama ve özetleme becerisinin pek çok açıdan birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Metinden öğrenme süreçlerinde öğrenciler özetlemeye girişmek ve bizzat bu süreçten haz almak adına motive olmuşsa, o zaman alanyazındaki çalışmalar da hedefine ulaşmış olacaktır. Bu doğrultuda yapılabilecek en etkili girişimlerden biri de metinden öğrenme süreçlerinin tüm çağrışım ağını tanımlamak için özetlemenin işlevsel yönünü ortaya çıkarmak ve onunla ilgili kuramsal içeriği çerçevelemektir. Böylelikle hem okuduğunu anlama sürecinin hem de öğrencilerin kendi kavramalarına ilişkin çıkarım yapabilmelerini kolaylaştıran (Palincsar ve Brown, 1984) beceri, düşünce ve strateji aktarımının (Afflerbach vd., 2008) doğası belirginlik kazanacaktır. Bu doğanın tam bir açıklamasını sunmak için metin anlama ve üretmenin bir modelini geliştirmeyi amaçlayan Kinstch ve van Dijk'ın (1978) yapılandırdığı hiyerarşinin bileşenlerinden birisi de özetleme ile ilgili protokollerdir. Kinstch ve van Dijk, bu amaçlarını nasıl yapılandırmaya çalıştıklarını ise şu şekilde açıklar:

Bu makalenin asıl amacı; özetleme ve geri çağırma protokollerinin üretiminde temeli oluşturan zihinsel işlemleri açıklamaktır. Uygulama modeli, üç aşamalı şekilde özetlenecektir. Birincisi, bir metnin anlam öğeleri, ahenkli bir bütüne organize edilmiş olur, bu da bazı öğelerin çok yönlü uygulanmasıyla neticelenen bir süreçtir. Bu uygulamaların ikinci aşaması, metnin tüm anlamını o metnin ana temasına yoğunlaştırır. Bu işlemler, algılama ve kavrama sürecinin hatırlatıcı sonuçlarından yeni metinler üreten bir üçüncü aşama ile tümlenir. Bu amaçlar, daha fazla somut öge içerir. Cümle kavrama ve anlamının çeşitli süreçlerini kesinlikle belirterek, bir metnin içine giren ilk kişiler olmak istiyoruz. Daha sonra, anımsama yöntemlerini ve özetleri aynı şekilde analiz etmeyi niyet ediyoruz (s. 363).

Kinstch ve van Dijk, söz konusu niyetlerinin altında yatan motivasyon kaynaklarını ise “kavrama sürecinin, bazılarının kontrol edilebileceği” (1978, s. 364) tezinden hareketle belirginleştirerek modellerine göre okurların, bir özet oluşturmak için metnin temelini oluşturan anlam birimlerine (mikro yapıya) silme, genelleme ve yapılandırma adı verilen bir dizi işlem uyguladıklarını ileri sürer. Büyük ölçekli yapı kuralları adı verilen bu kurallar, okurun metindeki önemli bilgileri ortaya çıkarmasına da yardımcı olmaktadır. Aşağıda bu kurallar açıklanmıştır (akt. Ensar, 2009, s.84):

Silme: Her bir önermede, hem dolaylı hem dolaysız olarak sonradan ortaya çıkmış durumdaki yorumlar önermeden silinebilir.

Genelleme: Her bir önerme serisi, genel önermenin en yakın üst kümesiyle değiştirilebilir.

Yapılandırma: Her bir sıralı önerme, mikro yapıyla yeniden not edilmiş, doğal durumda, bileşenli ve sonuçlu öneriyle değiştirilebilir.

Yukarıdaki modelden de anlaşılacağı üzere özet metin oluşturma, metindeki ifadelerin bilinçsizce kısaltılmasına ve metinle ilgili akılda kalanların hatırlanmasına dayalı basit bir süreç değildir. Aksine özetleme çoklu bilişsel görevleri içerdiğinden (Saddler vd., 2017), zor (Duke ve Pearson, 2008) ve

karmaşık (Friend, 2001; Westby vd., 2010; Berkeley vd., 2011; Dromsky, 2011; Lemaire vd., 2005; Karadağ, 2019) bir beceri olarak nitelendirilmektedir. Özetlemede çözümleme, sınıflandırma, sonuç çıkarma, çıkarım yapma gibi bir dizi bilişsel işlem işe koşulur (Erdem, 2012). Dil öğrencilerinin bir anlamda metinlerin temellerini inşa ettiklerine vurguda bulunan Kinstch ve van Dijk (1978), Kintsch (1974) ve van Dijk (1972, 1977) gibi çalışmalardan da kanıtlar sunarak: “Bizim daha önceki çalışmalarımızda (Kintsch, 1974; van Dijk 1972, 1977), Biz, söylemin anlamsal yapısında, metinlerin temelini somut şekilde karakterize etmeye çalıştık. Günümüzdeki metinlerin kavranmasında dikkat daha spesifik özelliklerle evrildi. Aslında dil öğrencileri metinlerin temellerini inşa ettiler.” (s.365) düşüncesini öne sürerler.

Kinstch ve van Dijk (1978), yapılandırdıkları modellerinin ilerleyen bölümlerinde ne demek istediklerini daha da belirginleştirerek iskelet çerçeve mahiyetindeki Minsky'nin (1975) açıklamalarıyla kendi varsayımlarının bütünleştiğini ifade ederler: “Genel bir bilgi tespiti yaparsak, mikro yapısal seviyede bağ ve tutarlılık gerekliken makro kuralların çalışması için ise dünya bilgisi gerekmektedir.” (s, 365). Hatta onlar, bu kurallarını daha da açık anlatmak için Bobrow ve Collins'deki (1975) “Örnek olarak, ödeme yapmak, alışveriş ve yemek sonrası normal bir ogedir.” (s. 365) biçimindeki örnekten de yararlanarak önceki modellerin belli başlı basamakları ihmal etme eğilimi gösterdiğini öne sürerler. Örneğin, LaBerge ve Samuels (1974) ile Gough'un (1972) okuma modelleri kelime çözümleme süreçlerine odaklanmıştı. Ancak Kintsch ve Van Dijk'in (1978) modeli bunların aksine bütünleştirmeye odaklanmaktadır. Hatta onlar, LaBerge ve Samuels'in okuma süreci hakkındaki etkili makalelerinde geçen “kavrayış uygulamasındaki karmaşıklık, normalde düşünmek eyleminin kendisi kadar muazzam görünüyor”(s. 320) biçimindeki saptamaya “biri bu bakış açısını kabul ettiği sürece, bir kavrayış örneği sunmak aptalca olurdu” eleştirisini getirerek kavrama sürecinin kimi yönlerinin günümüzde artık kontrol edilebilir duruma kavuştuğunu savunurlar.

Etkili bir özet yazma sürecinde işe koşulan metindeki düşünceler arasındaki ilişkileri belirleme, önemli bilgileri belirli bir örgütsel öz düzeyine indirgeme ve bu özü anlatma gibi bilişsel işlemler, düşünme ve karar verme becerilerini gerektirmektedir (Rinehart vd., 1993). Özetleme; temelde standart yazma çalışmalarından farklı bir okuma-yazma görevi niteliği taşıması (Newell vd., 2013) ve okunan metni anlama ve hatırlama yeteneğine bağlı olması (Graham ve Hebert, 2010) gibi nedenlerle öğrenciler için kazanması zor bir beceridir. Anlama stratejileri üzerine araştırmalar, metnin ait olduğu türe güvenerek eski bilgilerle birleşmenin aksine, okuyucuların metindeki bilgilere odaklandıkları ölçüde kendilerini ayarlayabildiklerini gösteriyor (Linderholm ve van den Broek, 2002; Zwaan, 1994).

Alanyazında zorluğu vurgulanan özetleme becerisinin birçok yararı olduğu bilinmektedir. Özetleme çalışmaları, öğrencilerin bir metindeki temel düşünceleri belirlemeyi ve bu düşünceleri destekleyen önemli ayrıntıları birleştirmeyi öğrenmelerine yardımcı olur. Ayrıca, öğrencilerin metnin önemli noktalarını belirlemesine, büyük yapısını düzenlenmesine ve metnin içeriğini hatırlamasına katkı sağlar (Knudson, 1998). Özellikle öğrencilerin öyküleyici metinlerden öğrenme süreçlerinde çerçeve kurucu anlatı parçalarını özet, bitiş ve anlatsal yorum etkinlikleri aracılığıyla birleştirdiği bilinmektedir. Örneğin Dickson vd., (1995), Seidenberg'in (1989) öyküleyici metin sürecini gözden geçirdiği araştırmasında, çok sayıda çalışmanın etkin okuyucuların metindeki destekleyici bilgileri bulmak, ana fikri hatırlamak ve metni özetlemek için metin yapı farkındalığı ile ilgili stratejileri kullandığıyla ilgili kanıtlar elde ettiğini ifade etmektedir. Çünkü Seidenberg'e göre etkili okuyucular, özetlerin içereceği önemli bilgileri belirlemek için metinsel ipuçları ve metnin bütününün anlamını kullanırlar. Diğer taraftan Dickson vd., (1995), Seidenberg'in (1989) öğrenme güçlüğü çeken ve etkin okur olmayan

öğrencilerin amaca yönelik veya planlanmış olan aktivitelerle meşgul olurken bu stratejilere eşzamanlı olarak başvuramadıklarını da ifade ettiğini bildirmektedir.

Özetleme, okurların bir metindeki temel bilgilere odaklanmasına yardımcı olur ve öğrencilerin okuduklarını yansıtmak ve işlemek için zaman harcamaları gerektiğinden, kalıcı öğrenmeyi teşvik eder (Wormeli, 2004). Özetleme, kavrama becerisini geliştirir (Erdem, 2012), metnin hatırlanmasını kolaylaştırır (Bromley ve McKeveny, 1986; Dollins, 2012; Çalışır Zenci, 2020) ve eleştirel okuma becerilerini destekler (Jitendra vd., 2000). Ayrıca özetleme becerisi, deneyimlediğimiz çağın bilgi patlamasıyla başa çıkmanın bir yolu olarak da görülebilir (Rose, 2001).

Özetlemenin yararları ve dil öğretimindeki önemi, bu beceriye öğretim programlarında da yer verilmesini sağlamıştır. MEB Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019), özetleme becerisinin de temelinde olan dinlenen/izlenen ya da okunan bir metnin ana ve yardımcı düşüncelerini belirlemeye ve bu düşüncelerin nasıl desteklendiğini açıklamaya yönelik çeşitli kazanımlar içermektedir. Bu kazanımlar ve programda yer alan diğer birçok kazanım özetleme sürecinde işe koşulan birtakım becerilerin kazandırılmasına hizmet edebilir. Bununla birlikte "Okuduklarını özetler.", "Dinlediklerini/izlediklerini özetler." ve "Yazma stratejilerini uygular. (özet çıkarma vb.)" şeklinde doğrudan özetleme becerisine atıfta bulunan kazanımlar da programda yer almaktadır. Dolayısıyla öğretim programının doğrudan ve dolaylı olarak özetleme becerisinin kazandırılmasını hedeflediği söylenebilir.

Bir metnin, zihinsel sunumların oluşturulmasına kaynaklık edebilmesi için metnin yapısı nedensel çıkarımları kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir. Geçmişte, araştırmacıların metinsel bilginin anlaşılabilirliğini artırmak için yaptığı düzenlemelerin tekrarlanması zordu. Günümüzde ise öğrencilerde özetleme becerisinin geliştirilmesi sayesinde onların metinlerin zihinsel sunumlarını oluşturmaları daha da kolaylaşmıştır. Bunun yanında, metin üreticisi, alımladığı metne tüm yönleriyle hakim olmalı, metindeki gereksiz ayrıntıları tespit edebilmeli, metnin ana düşüncesini destekleyen yardımcı düşüncelerini belirlemeli ve son olarak metnin yapısını ve mantıksal akışını bozmadan tüm bu işlemleri kısa ve özlü bir biçimde kendi sözcükleriyle anlatabilmelidir.

Araştırmanın amacı ve önemi

Alanyazında dil eğitiminin belirli temalarına odaklanan eğilim araştırmalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Bu araştırmaların bir bölümü *dinleme* (Doğan ve Özçakmak, 2014a; Kemiksiz, 2017; Kardeş, Çetinkaya ve Kaya, 2018), *konuşma* (Alver ve Taştemir, 2017), *okuma* (Akaydın ve Çeçen, 2015) ve *yazma* (Elbir ve Yıldız, 2012; Uysal ve Zorpuzan, 2021) gibi genel temalar etrafında araştırmaların incelenmesini hedeflerken, bir bölümü ise daha özel temalara odaklanarak *öğretim programları* (Dönmez ve Gündoğdu, 2016), *ders kitapları* (Maden, 2021; Kemiksiz, 2021), *grafik örgütleyiciler* (Kaldırım ve Tavşanlı, 2020), *öğretmen adayları* (Arı vd., 2020), *akademik yazma* (Demirtaş Tolaman ve Karakaş, 2021), *dil bilgisi öğretimi* (Kanat, 2021), *süreç-temelli yazma* (Tavşanlı ve Kaldırım, 2020), *dijital öğrenme* (Topçu, 2021), *teknoloji destekli Türkçe öğretimi* (Genç Ersoy ve Ersoy, 2021), *söz varlığı/sözcük öğretimi* (Maden, 2020; Erol, 2021) ve *eğitsel oyun kullanımı* (Genç Ersoy, 2021) gibi konularda yapılan araştırmaları ele almıştır.

Alanyazın taraması sonucunda ülkemizde özetleme becerisi ile ilgili yapılan araştırmaların özelliklerini ve yönelimlerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamış olması, bu araştırmanın yapılmasının en temel gerekçesidir. Bununla birlikte özetleme ile ilgili akademik çalışmaların eğilimlerinin belirlenmesi, konuyla ilgili araştırma yapacak bilim insanlarına sistematik bir bakış açısı sunabilir ve konuyla ilgili

yönelimler hakkında farkındalık yaratabilir. Tüm bu anlatılanlara dayanarak bu araştırmanın amacı, özetleme becerisi ile ilgili olarak yapılan makale ve tezlerin içerik özelliklerinin bütüncül bir biçimde incelenmesi ve ulaşılan sonuçlar çerçevesinde özetleme ile ilgili genel durumun ortaya konulmasıdır. Bu amaçtan hareketle, araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Özetleme ilgili araştırmalar, genel özelliklerine (yayın yılı, yayım türü, yayımlandığı dergi, üniversite ve bilim dalı) göre nasıl bir görünüm sergilemektedir?
2. Özetleme ile ilgili araştırmaların yöntembilimsel özellikleri (yaklaşım, desen, çalışma grubu, katılımcı seçme yöntemi, veri toplama ve çözümleme) nelerdir?
3. Özetleme ile ilgili araştırmaların amaç ve konularına göre dağılımı nasıldır?
4. Özetleme ile ilgili araştırmalarda ulaşılan başlıca sonuçlar nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın tasarımı, veri toplama ve analiz süreci, geçerlik-güvenirlik konuları ele alınmıştır.

1.Araştırmanın tasarımı

Özetleme ile ilgili araştırmaların özelliklerini ve yönelimlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, doküman incelemesi yöntemiyle tasarlanmıştır. Doküman inceleme; bağlam sağlama, soru oluşturma, diğer araştırma verilerini destekleme, zaman içindeki değişimi izleme gibi çeşitli amaçlarla kullanılabilen, belgeleri inceleme ve değerlendirmeye dayalı sistematik bir yöntemdir (Bowen, 2009). Doküman inceleme hem diğer araştırma yöntemleri için tamamlayıcı bir veri toplama yolu hem de bağımsız bir yöntem olarak kullanılabilir (Pershing, 2002; Bowen, 2009; Dalglish vd., 2020; Kırıl, 2020; Sak vd., 2021). Bu araştırmada doküman inceleme, bağımsız bir araştırma yöntemi olarak kullanılmıştır.

2.Verilerin toplanması

Araştırmanın verileri, herhangi bir zaman sınırlaması olmaksızın Türkiye'de yapılan özetleme ile ilgili makale ve tezlerden toplanmıştır. Tezler, dijital arşivine erişilebilen YÖK Tez Merkezi'nden; makaleler ise akademik dergilerin sayfalarından ve DergiPark, Google Scholar ve Sobiad veri tabanları kullanılarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte bulunan araştırmaların kaynakçaları da bu süreçte yol gösterici bir rol oynamıştır. Özetleme ile ilgili araştırmalar belirlenirken "*özetleme, özet yazma, özet yapma, özet çıkarma*" anahtar sözcükleri ile tarama yapılmıştır. Araştırmalar seçilirken yalnızca Türkçe metin özetleme çalışmaları inceleme kapsamına alınmış, yabancı dilde metin özetleme çalışmaları incelemeye dâhil edilmemiştir. Tam metnine erişilemeyen araştırmalar, sempozyum bildirileri ve kitapların içerisinde yer alan araştırmalar inceleme kapsamı dışında tutulmuştur. Bununla birlikte bildiriden üretilen ve makale olarak yayımlanan araştırmalar incelemeye dahil edilmiştir.

Belirlenen ölçütlere göre yapılan alanyazın taraması sonucunda 22'si *tez* (Arslan, 2017; Aslan, 2006; Bahap Kudret, 2016; Bahçivan, 2020; Boğa, 2019; Bulut, 2013; Çetin, 2019; Çıkrıkçı, 2004; Eroğlu, 2019; Görgeç, 1997; Güngör, 2013; Kahveci, 2004; Kaya, 2021; Mandal, 2020; Okur, 2011; Özçakmak, 2015; Özdil, 2019; Şahin, 2012; Şapçı, 2018; Taşdemir, 2019; Tavşanlı, 2014; Uzun, 2018) ve 40'ı *makale* (Aktaş ve Bayram, 2017; Avcı, 2019; Bahap Kudret ve Baydık, 2016; Bahçivan ve Çetinkaya, 2021; Benzer vd., 2016; Benzer vd., 2021; Bulut ve Akyol, 2014; Çalışır Zenci, 2020; Çetin ve Bulut, 2020; Çetinkaya vd., 2020; Çıkrıkçı, 2008; Dilidüzgün ve Genç, 2015; Dilidüzgün, 2013; Doğan ve Özçakmak, 2014b;

Duran ve Özdil, 2018; Duran ve Özdil, 2019a; Duran ve Özdil, 2019b; Epçaçan, 2018; Erdem, 2012; Eroğlu ve Aslan, 2020; Eyüp vd., 2012, Karadağ, 2019; Karatay ve Okur, 2012; Karatay ve Uzun, 2019; Karatay vd., 2020; Keçik, 1992; Keçik, 1993; Konuk vd., 2016; Kurnaz ve Akaydın, 2015; Kuşdemir ve Uzun, 2019; Kuşdemir vd., 2018; Sulak ve Arslan, 2017; Susar Kırmızı ve Akkaya, 2011; Susar Kırmızı, 2010; Sümer ve Turna, 2018; Taşdemir ve Dilber, 2021; Tavşanlı ve Seban, 2015; Tok ve Beyazıt, 2007; Ulaş ve Yılmaz, 2021; Yazıcı Okuyan ve Gedikoğlu, 2011) olmak üzere toplam 62 araştırma inceleme listesine alınmıştır.

3. Verilerin çözümlenmesi

Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi işe koşulmuştur. "İçerik analizi; bir veya birçok metnin içindeki sözcüklerin, kavramların, temaların, deyimlerin, karakterlerin veya cümlelerin varlıklarını belirlemek ve onları sayıya dökmek için kullanılır." (Kızıltepe, 2021, s.260). İçerik analizi, kategoriler oluşturmayı ve bu kategorilerin ortaya çıkma sıklığını belirlemeyi içeren kısmen nicel bir yöntemdir (Joffe ve Yardley, 2004). Bu çalışmada, içerik analizi türlerinden *betimsel içerik analizi* kullanılmıştır. "Betimsel içerik analizi; belirli bir konu üzerinde yapılan çalışmaların ele alınıp eğilimlerinin ve araştırma sonuçlarının tanımlayıcı bir boyutta değerlendirilmesini içeren sistematik çalışmalardır." (Çalık ve Sözbilir, 2014, s.34). Bu çalışmada özetleme becerisi ile ilgili araştırmaların genel özelliklerini, yöntembilimsel görünümünü, konu çeşitliliğini ve başlıca sonuçlarını belirlemek amacıyla çeşitli kategoriler oluşturularak betimsel içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin çözümlenme sürecinde, ilk olarak Microsoft Excel yazılımı kullanılarak hazırlanan Veri Girişi Formu'na veri girişi yapılmıştır. Böylece araştırmanın temel kategorilerine ilişkin veri tabanı oluşturulmuştur. Bu işlemin ardından elde edilen veriler SPSS 23 yazılımına aktarılmış, frekans ve yüzde hesaplamaları yapılarak analiz edilmiştir.

4. Geçerlik ve güvenilirlik

Araştırmacılar, çalışmanın güvenilirliğini sağlamak için hem sürece hem de sonuca dayalı çalışmalar yürütmüştür. Veri girişi yapılırken herhangi bir hatalı giriş ya da sınıflama olmaması adına her iki araştırmacı da Veri Girişi Formu'nu kontrol etmiştir. Ayrıca yapılan içerik analizinin güvenilirliği için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülüne (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) başvurulmuştur. Yapılan hesaplama sonucunda iki araştırmacının görüşleriyle şekillenen güvenilirlik değeri %89 olarak bulunmuştur. Miles-Huberman'a göre %70'in üzerindeki değer aralığı güvenilir kabul edildiğinden, bu sonuç yapılan analizin güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Araştırmanın geçerliğine yönelik olarak ise incelenecek kaynakların belirlenme sürecinde titiz davranılmış, özetlemeyle ilgili araştırmalarda gözden kaçırılan bir kaynağın olup olmadığı birçok kez kontrol edilmiştir. İncelemeye alınacak kaynaklar belirlenirken araştırmacılar birbirinden bağımsız olarak alanyazın taraması yapmış, böylelikle özetlemeyle ilgili araştırmaların gözden kaçırılmaması için çaba harcanmıştır. Ayrıca araştırmanın dış geçerliğini sağlamak için belirlenen kaynakların incelemeye alınma ve alınmama ölçütleri şeffaf bir şekilde belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde, araştırma sorularına yönelik elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Birinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular: Araştırmaların genel özellikleri**Tablo 1.** Araştırmaların yayım yılı ve türüne göre dağılımları

Yıl	Makale(a) (f)	Makale(b) (f)	Makale(c) (f)	Toplam Makale	Y. Lisans (f)	Doktora (f)	Genel Toplam	Yüzde (%)
1992	-	-	1	1	-	-	1	1,6
1993	-	-	1	1	-	-	1	1,6
1997	-	-	-	-	-	1	1	1,6
2004	-	-	-	-	1	1	2	3,2
2006	-	-	-	-	1	-	1	1,6
2007	-	-	1	1	-	-	1	1,6
2008	-	-	1	1	-	-	1	1,6
2010	-	-	1	1	-	-	1	1,6
2011	-	-	2	2	1	-	3	4,8
2012	-	-	3	3	1	-	4	6,5
2013	-	-	1	1	1	1	3	4,8
2014	-	-	2	2	1	-	3	4,8
2015	1	-	2	3	-	1	4	6,5
2016	1	1	1	3	-	1	4	6,5
2017	-	-	2	2	1	-	3	4,8
2018	-	-	4	4	2	-	6	9,7
2019	-	-	6	6	5	-	11	17,8
2020	-	-	5	5	2	-	7	11,3
2021	-	-	4	4	1	-	5	8,1
Toplam	2	1	37	40	17	5	62	100

*a=SSCI, SCI, AHCI b=Alan İndeksi c=Diğer Dizinler

Tablo 1'e göre özetlemeyle ilgili 40'ı makale, 22'si tez çalışması olmak üzere toplam 62 araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların yayımlanma yılları 1992-2021 yılları arasında çeşitlenirken, en fazla yayının 2019 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Özetleme ile ilgili tez çalışmalarının 17'si yüksek lisans, 5'i ise doktora düzeyindedir. Konuyla ilgili en çok tez çalışması yapılan yıl 2019'dur. Benzer şekilde 2019, özetlemeye ilişkin makalelerin de en çok görüldüğü yıldır. Ayrıca makalelerin 2'si SSCI, SCI, AHCI'da, 1'i alan indekslerinde, 37'si ise diğer dizinlerde taranan hakemli dergilerde yayımlanmıştır.

Tablo 2. Makalelerin dergilere göre dağılımı

Dergi	f
Milli Eğitim	3
Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, Dilbilim Araştırmaları, Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi	2
Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dil Dergisi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eğitim ve Bilim, The Journal of Academic Social Science Studies, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, International Journal of Language Academy, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Educational Research and Reviews, The Anthropologist, Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi, Teke, Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, Journal of Human Sciences, Ana Dili Eğitimi Dergisi, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, Turkish Studies, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Türkiye Eğitim Dergisi, Gelecek Vizyonlar Dergisi, Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi, Uluslararası Hakemli İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, Ekev Akademi Dergisi, Eurasian Journal of Educational Research.	1

Tablo 2'de, özetlemeyle ilgili makalelerin 35 farklı dergide yayımlandığı görülmektedir. Bu dergilerin içerisinde özetlemeyle ilgili en fazla araştırma yayımlayanlar Milli Eğitim (f=3), Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi (f=2), Dilbilim Araştırmaları (f=2), Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi (f=2) ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi'dir (f=2).

Tablo 3. Makalelerin üretilme biçimine göre dağılımı

Üretilme Biçimi	f	%
Tezden üretilmiş	14	35
Bildiriden üretilmiş	6	15
Özgün	20	50
Toplam	40	100

Tablo 3'te özetleme ile ilgili makalelerin üretilme biçimi verilmiştir. Tabloya göre inceleme kapsamına alınan makalelerin yarısı özgün makaleyken, kalan diğer makaleler tezden (%35) ve bildiriden (%15) üretilmiştir.

Tablo 4. Tezlerin üniversitelere ve bilim dallarına göre dağılımı

Üniversite	f
Gazi Üniversitesi	5
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	3
Ankara Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi	2
Kırıkkale Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Uşak Üniversitesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bartın Üniversitesi	1

Bilim Dalı	f
Türkçe Eğitimi	12
Sınıf Eğitimi/İlköğretim/Sınıf Öğretmenliği	7
Özel Eğitim	2
Eğitim Programları ve Öğretim	1

Tabloya göre özetlemeyle ilgili 13 farklı üniversitede tez çalışması yapılmıştır. Özetleme ile ilgili en fazla lisansüstü tez yapılan üniversiteler sırasıyla; Gazi Üniversitesi (f=5), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (f=3), Ankara Üniversitesi (f=2), Hacettepe Üniversitesi (f=2) ve Akdeniz Üniversitesi'dir (f=2). Bununla birlikte yapılan tezlerin 12'si Türkçe Eğitimi, 7'si Sınıf Eğitimi, 2'si Özel Eğitim, 1'i ise Eğitim Programları ve Öğretim bilim dalları bünyesinde üretilmiştir.

İkinci araştırma sorusuna ilişkin bulgular: Araştırmaların yöntembilimsel özellikleri

Özetlemeyle ilgili araştırmaların yöntembilimsel görünümü; makale ve tezlerin yaklaşımı, katılımcı grupları, katılımcı seçme biçimleri, veri toplama yöntemleri/araçları ve veri analiz yöntemleri bakımından incelenmiştir. Bunlara ilişkin bulgular aşağıda yer almaktadır:

Tablo 5. Araştırmaların yaklaşımı

Yaklaşım	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Nicel	9	22,5	4	18,2	13	21
Nitel	7	17,5	2	9,1	9	14,5
Karma	5	12,5	1	4,5	6	9,7
Belirtilmemiş	19	47,5	15	68,2	34	54,8
Toplam	40	100	22	100	62	100

Tablo 5'te görüldüğü üzere, özetlemeyle ilgili makalelerin 9'u nicel, 7'si nitel ve 5'i karma; tezlerin ise 4'ü nicel, 2'si nitel ve 1'i de karma yaklaşımla tasarlanmıştır. Makalelerin 19'unda, tezlerin ise 15'inde yaklaşım belirtilmemiştir. Yaklaşım belirtilen tez ve makalelerde en çok kullanılan yaklaşımın nicel, en az kullanılanın ise karma yaklaşım olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Araştırmaların deseni

Desen/Yöntem	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Betimsel Model/Tarama	14	33,4	5	20,7	19	28,9
Deneysel Desen	4	9,5	8	33,3	12	18,3
İlişkisel Tarama	4	9,5	4	16,6	8	12,1
Eylem Araştırması	4	9,5	2	8,4	6	9,1
Doküman İnceleme	6	14,3	-	-	6	9,1
Nedensel Karşılaştırma	2	4,7	1	4,2	3	4,5
Eş zamanlı/yakınsak karma desen	1	2,4	1	4,2	2	3
Durum Çalışması	1	2,4	1	4,2	2	3

İç içe karma desen	1	2,4	-	-	1	1,5
Gömülü Teori	1	2,4	-	-	1	1,5
Tek Denekli Çoklu Yoklama Deseni	-	-	1	4,2	1	1,5
Belirtilmemiş	4	9,5	1	4,2	5	7,5
Toplam	42	100	24	100	66	100

Tablo 6'da görüldüğü üzere özetlemeyle ilgili araştırmalarda en çok kullanılan desen betimsel model/taramadır (f=19). Bu deseni, deneysel desen (f=12) ve ilişkisel tarama (f=8) takip etmektedir. Deneysel desen kullanılan araştırmaların önemli bir bölümünde (f=7) deneysel deseninin türü (gerçek, yarı, zayıf vb.) belirtilmemiştir. Bununla birlikte, incelenen araştırmaların bazılarında (f=5) desene ilişkin herhangi bir bilgi verilmemesi dikkat çekmektedir. Ayrıca birden fazla desenin birlikte kullanıldığı araştırmalara da rastlanmıştır.

Tablo 7. Araştırmaların katılımcı grubu

Katılımcı Grubu	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Öğrenci (Toplam)	45	90	24	85,7	69	88,5
İlkokul Öğrencileri	15	30	9	32,1	24	30,8
Ortaokul Öğrencileri	11	22	7	25	18	23
Lise Öğrencileri	1	2	1	3,6	2	2,6
Lisans Öğrencileri (Toplam)		34	7	25	24	30,8
Türkçe Öğretmenliği	17	16	3	10,7	11	14
Sınıf Öğretmenliği	8	4	2	7,1	4	5,1
Fen Bilgisi Öğretmenliği	2	2	1	3,6	2	2,6
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	2	2	1	3,6	2	2,6
Edebiyat Öğretmenliği	1	2	-	-	1	1,3
İngilizce Öğretmenliği	1	2	-	-	1	1,3
Almanca Öğretmenliği	1	2	-	-	1	1,3
Özel Eğitim	1	2	-	-	1	1,3
Branş Belirtilmemiş	1	2	-	-	1	1,3
Yabancı Öğrenciler (Toplam)	1	2	-	-	1	1,3
	1					
	1					
Öğretmen (Toplam)	5	10	4	14,3	9	11,5
Türkçe Öğretmeni	3	6	1	3,6	4	5,1
Sınıf Öğretmeni	1	2	2	7,1	3	3,8
Türk Dili ve Edebiyatı	1	2	1	3,6	2	2,6
Toplam	50	100	28	100	78	100

Tablo 7'ye göre özetleme ile ilgili araştırmalarda katılımcı grubunun büyük ölçüde öğrencilerden (%88,5) oluşturulduğu görülmektedir. En fazla araştırma sırasıyla ilkokul öğrencileri (%30,8), lisans öğrencileri (%30,8) ve ortaokul öğrencileri (%23) ile yürütülmüştür. Lise öğrencileri ve yabancı öğrencilerin katılımcı oldukları çalışmalar ise nicelik olarak sınırlıdır. Az sayıda bir dizi araştırma ise öğretmenlerle (%11,5) yürütülmüştür. Öğretmenlerle yürütülen araştırmaların büyük bir bölümünün Türkçe öğretmenleri ile yapılması dikkat çekicidir (f=4).

Tablo 8. Araştırmaların katılımcı sayısı

	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
1-50	12	31,6	8	36,4	20	33,3
51-100	8	21,1	4	18,2	12	20
101-200	9	23,7	4	18,2	13	21,7
201-300	5	13,2	2	9,1	7	11,7
301-400	1	2,6	1	4,5	2	3,3
401-500	2	5,2	1	4,5	3	5
500 ve üzeri	1	2,6	2	9,1	3	5
Toplam	38	100	22	100	60	100

Tablo 8'de belirtildiği üzere özetlemeyle ilgili araştırmalar en çok 1-50 arası katılımcıyla yürütülmüştür. 200'ün üzerinde katılımcı sayısı olan yalnızca 15 araştırma yapılmıştır. Özetleme araştırmalarının önemli bir bölümü, 200'ün altında katılımcı ile tasarlanmıştır.

Tablo 9. Araştırmaların katılımcıları seçme biçimi

Yaklaşım	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Rastlantısal/Seçkisiz/Tesadüfi	9	21,9	3	13,7	12	19
Tabakalı	5	12,2	4	18,2	9	14,3
Kolay Ulaşılabilir	4	9,8	2	9,1	6	9,5
Uygun Örnekleme	2	4,9	-	-	2	3,2
Amaçlı Örnekleme	1	2,4	-	-	1	1,6
Ölçüt Örnekleme	-	-	1	4,5	1	1,6
Eş Olasılıklı	-	-	1	4,5	1	1,6
Belirtilmemiş	20	48,8	11	50	31	49,2
Toplam	41	100	22	100	63	100

Tablo 9'da görüldüğü gibi özetlemeyle ilgili araştırmalarda en çok tercih edilen örnekleme biçimleri rastlantısal (f=12), tabakalı (f=9) ve kolay ulaşılabilir örneklemedir (f=6). En az kullanılan örnekleme biçimleri ise amaçlı (f=1), ölçüt (f=1) ve eş olasılıklı (f=1) örneklemedir. İncelenen araştırmaların 31'inde örnekleme biçimi belirtilmemiş, bazı araştırmalarda ise birden çok örnekleme biçimi kullanılmıştır.

Tablo 10. Araştırmaların veri toplama yöntem ve araçları

Araç/Yöntem	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Ölçek/Puanlama Anahtarı	22	33,8	20	45,4	42	38,5
Görüşme	11	16,9	6	13,6	17	15,6
Form / Çizelge / Envanter	9	13,8	6	13,6	15	13,8
Başarı Testi	5	7,7	8	18,2	13	11,8
Anket/Sormaca	4	6,2	1	2,3	5	4,6

Araştırmacı Günlüğü	3	4,6	1	2,3	4	3,7
Doküman	4	6,2	-	-	4	3,7
Gözlem	3	4,6	-	-	3	2,8
Çalışma Kağıdı	-	-	1	2,3	1	0,9
Belirtilmemiş	4	6,2	1	2,3	5	4,6
Toplam	65	100	44	100	109	100

Tablo 10'a göre incelenen makale ve tezlerde veri toplama aracı olarak ölçek ve puanlama anahtarlarının ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca bu araştırmalarda görüşme (f=17), form/çizelge/envanter (f=15) ve başarı testlerinin (f=12) de yaygın olarak kullanıldığı belirlenmiştir. İncelenen çalışmalar arasında birden çok veri toplama yöntem ve aracından yararlanan araştırmalar bulunmakla birlikte az sayıda araştırmada veri toplama ile ilgili bilgi verilmediği göze çarpmaktadır (f=4).

Tablo 11. Araştırmaların veri çözümleme yöntemleri

Yaklaşım	Makaleler		Tezler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Bağımsız Örneklem T-Testi	12	12,7	14	21,8	26	16,4
Betimsel İstatistikler	14	14,8	10	15,6	24	15,3
Anova	10	10,5	8	12,5	18	11,4
İçerik Analizi	8	8,5	5	7,7	13	8,3
Bağımlı Örneklem T-Testi	7	7,4	5	7,7	12	7,6
Mann-Whitney U	5	5,3	4	6,2	9	5,7
Pearson Momentler Çarpımı	3	3,2	4	6,2	7	4,5
Betimsel Analiz	5	5,3	1	1,6	6	3,8
Kruskal Wallis	2	2,1	2	3,1	4	2,6
Scheffe Testi	3	3,2	1	1,6	4	2,6
Wilcoxon İşaretli Sıralar	2	2,1	1	1,6	3	1,9
Grafiksel Analiz	1	1,1	1	1,6	2	1,3
Bonferonni Testi	2	2,1	-	-	2	1,3
LSD Çoklu Karşılaştırma	1	1,1	1	1,6	2	1,3
Spearman Korelasyon Katsayısı	1	1,1	1	1,6	2	1,3
Açık kodlama	1	1,1	-	-	1	0,6
Ancova	1	1,1	-	-	1	0,6
Manova	1	1,1	-	-	1	0,6
Mancova	1	1,1	-	-	1	0,6
Friedman Testi	-	-	1	1,6	1	0,6
Tukey Testi	1	1,1	-	-	1	0,6
Duncan Testi	-	-	1	1,6	1	0,6
Dunnet Testi	1	1,1	-	-	1	0,6
Mc Nemar Testi	1	1,1	-	-	1	0,6
Basit Regresyon Analizi	-	-	1	1,6	1	0,6

Çoklu Regresyon Analizi	-	-	1	1,6	1	0,6
Açımlayıcı Faktör Analizi	1	1,1	-	-	1	0,6
Doğrulayıcı Faktör Analizi	1	1,1	-	-	1	0,6
Kaiser Meyer Olkin	1	1,1	-	-	1	0,6
Barlett	1	1,1	-	-	1	0,6
Cohen'd	-	-	1	1,6	1	0,6
Eta kare	-	-	1	1,6	1	0,6
Belirtilmemiş	7	7,4	-	-	7	4,5
Toplam	94		64		158	100

Tablo 11'de görüldüğü üzere özetlemeyle ilgili araştırmalarda veri analiz yöntemi olarak en çok ilişkisiz örneklem için T Testi (%16,4), ortalama, yüzde, standart sapma gibi betimsel istatistikler (%15,3) ve Anova (%11,4) kullanılmıştır. Bununla birlikte inceleme kapsamına alınan 7 makalede herhangi bir veri analiz yöntemine değinilmediği görülmektedir. Veri analiz yöntemleri içerisinde etki büyüklüğünü belirlemek için kullanılan Cohen'd ve Eta kare analizlerinin de yalnızca birer kez kullanılmış olması dikkat çekmektedir.

Üçüncü araştırma sorusuna ilişkin bulgular: Araştırmaların amaç ve konuları

Özetleme ile ilgili yapılan araştırmaların amaç ve konularına göre dağılımı aşağıda verilmiştir:

Tablo 12. Araştırmaların amaç ve konularına göre dağılımı

Amaç	Konu	f	Toplam	%
Durum Belirlemek	Özetleme başarısı/niteliği	10		
	Özetleme stratejileri kullanımı	8		
	Özetlemenin duyuşsal yönü	1	23	39,7
	Ders kitaplarının / öğretim programının niteliği	3		
	Öğretmen davranışları	1		
Etki Belirlemek	Özetleme stratejilerinin öğretimi	9		
	Öğretim tekniklerinin etkisi	6	21	36,2
	Grafik örgütleyicilerin etkisi (zihin haritası, öykü haritası vb.)	6		
Karşılaştırmak	Yaş, cinsiyet vb. demografik değişkenlere göre grupları karşılaştırma	5		
	Başarılı ve başarısız okurların özetleme becerileri	1	9	15,5
	İşiten ve işitme yetersizliği olan öğrencilerin özetleme becerileri	1		
	Okunan ve dinlenen metinleri özetleme becerileri	1		
	Sınıf düzeyine göre özetleme gelişimi	1		
İlişki Bulmak	Başarı-tutum-özyeterlik arasındaki ilişki	1		
	Strateji kullanımı-özetleme başarıları arasındaki ilişki	1	3	5,2
	Bilgilendirici metinleri anlama ve özetleme arasındaki ilişki	1		
Değerlendirmek	Özetleme stratejilerin okuma anlamadaki rolü	1	1	1,7
Ölçme Aracı Geliştirmek	Tutum ölçeği geliştirme	1	1	1,7

Toplam	58	58	100
--------	----	----	-----

Tablo 12'de görüldüğü üzere özetlemeyle ilgili araştırmalar en çok durum belirlemek (f=23) ve etki belirlemek (f=21) amacıyla yapılmıştır. Bunları sırasıyla karşılaştırmak (f=9), ilişki bulmak (f=3), değerlendirmek (f=1) ve ölçme aracı geliştirmek (f=1) için yapılan araştırmalar takip etmektedir. Durum belirleme araştırmalarında özetleme başarısını değerlendiren ve strateji kullanımını ele alan araştırmalar ön plana çıkarken, etki belirleme amacıyla yapılan araştırmalarda özetleme stratejileri öğretiminin etkileri sıklıkla konu edilmiştir. Karşılaştırma araştırmalarında ise demografik bilgilere göre grup karşılaştırmalarına dayalı araştırmalar öne çıkmıştır. İncelenen çalışmalar arasında birden çok amacı ve konuyu içeren araştırmalar bulunmakla birlikte yukarıdaki tabloya tezden üretilen makaleler dahil edilmemiş, yalnızca çalışmanın asıl kaynağı olan tezler incelenmiştir.

Dördüncü araştırma sorusuna ilişkin bulgular: Araştırmaların başlıca sonuçları

Bu bölümde, "Özetleme ile ilgili araştırmalarda ulaşılan başlıca sonuçlar nelerdir?" sorusuna yönelik elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yapılan betimsel içerik analizinde araştırmaların başlıca bulguları "özet yazma başarısı, özetleme stratejileri, özetlemenin duyuşsal yönü ve Türkçe dersi öğelerinde özetleme" olmak üzere dört ana tema etrafında gruplandırılmıştır. Temaların her birine ilişkin analiz sonuçları aşağıda sırasıyla sunulmuştur:

Tablo 13. Araştırmaların özet yazma başarısı ile ilgili sonuçları

Kategori	Kod	f	Toplam
Yöntem- Teknik	Hikaye haritaları, hikaye edici metinlerin özetini yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	2	10
	Zihin haritası tekniği özet yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	2	
	Matris tekniği özet yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Window tekniği özet yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Pqrst tekniği özet yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Cornell tekniği özet yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Çoklu Zekâ Kuramına dayalı İş Birlikli Öğrenme Yöntemi, özet yazma becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Grafik örgütleyici kullanımı, bilgilendirici metinleri özetleme becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
Durum Tespiti	Öğretmen adaylarının özetleme başarısı yeterli değildir.	3	10
	Öğretmenlerin özetleme başarımları yeterli düzeyde değildir.	1	
	İlkokul öğrencilerinin özet metinleri bağdaşıklık bakımından yetersizdir.	1	
	Özet metinlerde büyük ölçekli yapı kurallarını uygulama düzeyi yaşa bağlı olarak gelişmektedir.	1	
	İlkokul öğrencilerinin özetleme başarımları düşük düzeydedir.	1	
	Ortaokul öğrencilerinin özetleme başarımları orta düzeydedir.	1	
	Öğretmen adayları tartışmacı metinleri, bilgilendirici ve öyküleyici metinlere göre daha başarılı bir biçimde özetlemektedir.	1	
Türkçe öğretmenleri, ortaokul öğrencilerinin özetleme becerilerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir.	1		
Karşılaştırm a	Özetleme başarımı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	5	31
	Özetleme başarımı cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	3	
	Özetleme başarımı annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	2	
		2	

Öğretmenler ve öğrenciler hikaye edici metin özetlemede, bilgilendirici metin özetlemeye göre daha başarılıdır.	2	
Öğretmen adayları, bilgilendirici metinleri özetlemede, öyküleyici metinlere göre daha başarılıdır.	1	
Öğretmenler, metin özetlemede öğrencilere göre daha başarılıdır.	1	
İşitme yetersizliği olan öğrenciler ve işiten öğrenciler arasında özetleme başarımları bakımından anlamlı bir fark vardır.	1	
Zayıf okuyucular özetlemede akranlarından daha fazla güçlüğe sahiptir.	1	
Özetleme başarımları, öğrenme alanına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları, okul başarı düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları, babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları, okuma alışkanlığına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	
Özetleme başarımları, gelir durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	
Özetleme başarımları, üniversite değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları, sınıf değişkenine göre anlamlı bir fark göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları, öğrenim türüne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	
Özetleme başarımları yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları kur düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	
Özetleme başarımları süreli yayın takip etme değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları öğretmenlik mesleğini tercih etme sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları lisans eğitiminden doyum değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Özetleme başarımları öğretmen cinsiyeti değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
Değişkenler Arası İlişki	Özetleme becerisi geliştikçe, öğrenme ve hatırlama düzeyleri yükselmektedir. Bilgilendirici metinleri anlama becerileri ile özetleme becerileri arasında olumlu yönlü orta seviyede anlamlı bir ilişki vardır.	1 2 1

Tablo 13'te özetleme başarımları ile ilgili araştırmaların sonuçları görülmektedir. Yapılan analize göre özetleme başarımları ile ilgili araştırmalar, yöntem-teknik, durum tespiti, karşılaştırma ve değişkenler arası ilişki olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Yöntem/teknik kategorisiyle ilgili 10 koda ulaşılmıştır. Bu kategori altında zihin haritaları ve hikaye haritalarının özetleme becerilerini geliştirdiğini ortaya koyan araştırma sonuçları ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte Matris, Window, Pqrst, Cornell teknikleri ile İşbirlikli Öğrenme yönteminin de özetleme becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. 10 koda ulaşılan durum tespiti kategorisinin içerisinde ilkökul, ortaokul ve üniversite öğrencileri ile öğretmenlerin özetleme becerileri ile ilgili birtakım tespitler yapılmıştır. Araştırma sonuçlarında farklı hedef kitlelerin özetleme ile ilgili yetersiz düzeyde olduklarına ilişkin tespitler dikkat çekicidir. Özetleme başarımları teması altında sınıflandırılan bir diğer kategori de karşılaştırmadır. Karşılaştırma kategorisi içerisinde 31 kod oluşturulmuştur. Bu kategori içerisinde özellikle özetleme başarımlarını demografik değişkenlere göre mukayese eden araştırma sonuçları ön plana çıkmıştır. Bu doğrultuda özetlemeyle ilgili araştırmalarda en fazla cinsiyet değişkeni ele alınmıştır (f=8). Son olarak değişkenler arası ilişki kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategori altında ise yalnızca 2 kod yer almaktadır.

Buradan hareketle özetleme başarımı ile ilgili olarak değişkenler arası ilişkileri belirlemeye yönelik sınırlı sayıda araştırma sonucu olduğu söylenebilir.

Tablo 14. Araştırmaların özetleme stratejileri ile ilgili sonuçları

Kategori	Kod	f	Toplam
Eğitim/ Uygulama	Özet yazma stratejisi eğitimi, özet yazma becerilerini geliştirmektedir.	2	8
	Metin yapısı temelli stratejiler, özet yazma becerilerini geliştirmektedir.	1	
	Kitap özeti yazma stratejisi, özetleme becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Soru sorarak okuma stratejisi, özetleme becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Doğrudan öğretim stratejileri, özetleme becerilerini geliştirmede etkilidir.	1	
	Özet çıkarma stratejisi, yazma becerilerini geliştirmektedir.	1	
	Özetleme stratejilerinin öğretimi, okuduğunu anlama üzerinde etkilidir.	1	
Durum Tespiti	Öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanma düzeyleri yeterli değildir.	4	6
	Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanma düzeyleri yüksektir.	1	
	İlkokul öğrencilerinin özetleme stratejilerini kullanma düzeyleri yeterli değildir.	1	
Karşılaştırma	Özetleme stratejilerini kullanma durumu cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	2	7
	Özetleme stratejilerini kullanma durumu, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	
	5. ve 8. sınıf öğrencilerinin özetleme edimlerinde “metnin önemli birimlerini seçme sürecini” ve “seçilen birimlerin özet metne dönüştürülmesinde kullanılan stratejileri” bakımından belirgin bir ayrım yoktur.	1	
	Özetleme stratejilerini kullanma sıklığı sınıf değişkenine göre anlamlı fark göstermemektedir.	1	
	Ortaokul öğrencilerinin hikâye edici metinlerle bilgilendirici metin özetlerinde kullandıkları stratejiler benzerdir.	1	
	Öğretmen adaylarının bilgilendirici metin türünde özetleme stratejileri kullanım düzeyleri ortalamaları, olaya dayalı metin türüne göre daha yüksektir.	1	
Değerlendirme	Özetleme stratejileri kullanımı anlama ve hatırlama becerilerini geliştirmektedir.	1	1
Değişkenler Arası İlişki	Özetleme stratejileri kullanım sıklığı ile özetleme başarımı arasında anlamlı bir ilişki vardır.	1	1

Tablo 14'te özetleme stratejisi teması kapsamında incelenen araştırmaların kategori ve kodları görülmektedir. Yapılan analize göre özetleme stratejileri ile ilgili araştırmalar; *eğitim/uygulama*, *durum tespiti*, *karşılaştırma* ve *değişkenler arası ilişki* olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Eğitim/uygulama kategorisiyle ilgili 8 koda ulaşılmıştır. Bu kategori kapsamında incelenen araştırma sonuçlarında özetleme stratejileri bazı araştırmalarda bağımlı, bazı araştırmalarda ise bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Genel olarak bakıldığında, incelenen araştırmalarda özetleme stratejileri eğitiminin özet yazma becerilerini geliştirdiği sonucu ön plana çıkmıştır. Durum tespiti kategorisinde 6 kod oluşturulmuştur. Bunların içerisinde özellikle öğretmen adaylarının özetleme stratejileri kullanımının yeterli düzeyde olmadığını ortaya koyan araştırmalar ön plana çıkmıştır (f=4). Bununla birlikte ilkokul öğrencilerinin özetleme stratejileri kullanma düzeylerinin yeterli olmadığını tespit eden bir sonuca ulaşılmıştır. Özetleme stratejileri teması altında sınıflandırılan bir diğer kategori ise

karşılaştırmadır. 7 kodu kapsayan bu kategoride metin türüne ve sınıf düzeyine göre yapılan kıyaslamalar ön plana çıkmıştır. Son olarak değişkenler arası ilişki kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategori altında ise yalnızca 1 kod yer almaktadır. Buradan hareketle özetleme stratejileriyle ilgili olarak değişkenler arası ilişkileri belirlemeye yönelik sınırlı sayıda araştırma sonucu olduğu söylenebilir.

Tablo 15. Araştırmaların özetlemenin duyuşsal yönü ile ilgili sonuçları

Kategori	Kod	f	Toplam
Durum Tespiti	Ortaokul öğrencilerinin özetlemeye yönelik öz yeterlik algıları yeterli düzeydedir.	1	2
	Ortaokul öğrencilerinin özetlemeye yönelik yüksek düzeyde olumlu tutumları vardır.	1	
Karşılaştırma	Özetleme tutumu, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	7
	Özetleme tutumu, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
	Özetlemeye yönelik öz yeterlik algısı, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.	1	
	Özetleme tutumu, kitap okuma sıklığına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
	Özetleme tutumu, Türkçe dersi başarı puanına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	1	
	Özetleme tutumu, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir	1	
	5 ve 6. sınıf öğrencileri, 7 ve 8. sınıf öğrencilerine göre özetlemeye karşı daha olumlu tutuma sahiptir.	1	
Değişkenler Arası İlişki	Özetleme başarısı ile özetleme öz yeterlik algısı ve tutumu arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki vardır.	1	1
Ölçek	Özetlemeye Yönelik Tutum Ölçeği, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracıdır.	1	1

Tablo 15'te özetlemenin duyuşsal yönü teması kapsamında incelenen araştırmaların kategori ve kodları görülmektedir. Yapılan analize göre özetleme stratejileri ile ilgili araştırmalar; *durum tespiti*, *karşılaştırma*, *değişkenler arası ilişki* ve *ölçek* olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Durum tespiti kategorisiyle ilgili 2 koda ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda diğer temaların altındaki durum belirleyici çalışmalardan farklı olarak öğrencilerin özetleme tutumları ve özetlemeye yönelik öz yeterliklerine ilişkin olumlu sonuçlara ulaşılması dikkat çekmektedir. Karşılaştırma kategorisi içerisinde 7 kod oluşturulmuştur. Kodlara bakıldığında özetleme başarısı temasında olduğu gibi demografik değişkenlere ilişkin sonuçlar ön plandadır. Diğer temalara benzer şekilde cinsiyete yapılan vurgu da dikkat çekicidir. Özetlemenin duyuşsal yönü teması altında sınıflandırılan diğer kategoriler ise değişkenler arası ilişki (f=1) ve ölçektir (f=1). Her iki kategoriyle ilgili tespit edilen araştırma sonuçları nicelik olarak sınırlı kalmıştır.

Tablo 16. Araştırmaların Türkçe dersinin öğeleri ile ilgili sonuçları

Kategori	Kod	f	Toplam
Ders Kitapları	Ders kitapları, özetleme çalışmaları bakımından yeterli değildir.	3	3
Öğretim Programları	Türkçe dersi öğretim programı, özetleme kazanımları bakımından yeterli değildir.	1	1

Tablo 16'da Türkçe dersinin öğeleri teması kapsamında incelenen araştırmaların kategori ve kodları görülmektedir. Bu tema kapsamında ders kitapları (f=3) ve öğretim programları (f=1) olmak üzere iki farklı kategoriye ulaşılmıştır. Araştırmalarda hem Türkçe ders kitaplarının hem de öğretim programının özetleme becerisini kazandırma açısından istenen nitelikte olmadığı vurgulanmıştır.

Sonuç ve öneriler

Özetlemeyle ilgili yapılan araştırmaların özelliklerini ve yönelimleri belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada araştırmaların genel özellikleri, yöntembilimsel görünüşleri, amaçları/konuları ve başlıca sonuçları olmak üzere dört temel başlık etrafında inceleme yapılmıştır. Aşağıda bu başlıklara ilişkin sonuç ve öneriler sunulmuştur:

1. Araştırmaların genel özellikleri

Araştırmaların genel özellikleri; makalelerin yayım yılına, yayımlandığı dizin ve dergiye, üretilme biçimine, tezlerin yayım yılına, türüne, yayımlandığı üniversite ve bilim dallarına göre incelenmiştir. Buna göre özetlemeyle ilgili araştırmaların 1992-2021 yılları arasında çeşitlendiği ve bu zaman diliminde 22'si tez, 40'ı makale olmak üzere 62 araştırmanın yapıldığı belirlenmiştir. Makalelerin 14'ünün tezdin üretildiği göz önüne alındığında yapılan müstakil araştırma sayısı 48'dir. Buradan hareketle özetlemeyle ilgili yapılan araştırmaların nicelik olarak yeterli olmadığı iddia edilebilir. Yıl bazında bir değerlendirme yapıldığında, 1992-2011 yılları arasında yalnızca 12 araştırma (Aslan, 2006; Çıkrıkçı, 2004; Çıkrıkçı, 2008; Görgeç, 1997; Kahveci, 2004; Keçik, 1992; Keçik, 1993; Okur, 2011; Okuyan ve Gedikoğlu, 2011; Susar Kırmızı, 2010; Susar Kırmızı ve Akkaya, 2011; Tok ve Beyazıt, 2007) olduğundan, araştırmaların son on yıllık dilimde yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle de 2019 yılı hem tez hem de makale sayısı bakımından en çok özetleme araştırması yapılan yıl olmuştur.

İnceleme kapsamına alınan tezlere bakıldığında, özetlemeyle ilgili yapılan araştırmaların 17'sinin yüksek lisans, 5'inin ise doktora düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Doktora düzeyindeki araştırmaların artırılmasının alanyazına daha fazla katkı sağlayacağı iddia edilebilir. Ayrıca özetlemeyle ilgili en çok tezin Gazi Üniversitesinde yapıldığı bulgulanmıştır. Alanyazındaki çeşitli eğilim araştırmalarında da aynı sonuca ulaşıldığı görülmektedir (Alver ve Taştemir, 2017; Doğan ve Özçakmak, 2014a; Elbir ve Bağcı, 2013). Bununla birlikte özetlemeyle ilgili 13 farklı üniversitede ve Türkçe Eğitimi, Sınıf Eğitimi, Özel Eğitim ve Eğitim Programları olmak üzere dört farklı bilim dalında tez çalışması üretilmiştir. Bu bilim dalları arasında Türkçe Eğitimi ve Sınıf Eğitimi bilim dalları ön plana çıkmıştır. Araştırma alanı ana dili eğitimi olan bu iki bilim dalının ön plana çıkması beklenen bir durumdur. Bununla birlikte özetleme becerisi ile ilgili diğer bilim dallarını da kapsayan daha fazla disiplinlerarası çalışmanın yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmaların yayımlandığı dergiler incelendiğinde, özetlemeyle ilgili makalelerin 35 farklı dergide yayımlandığı tespit edilmiştir. Bunlar arasında başta Milli Eğitim Dergisi olmak üzere Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, Dilbilim Araştırmaları Dergisi, Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi ve Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi nicelik olarak öne çıkan dergilerdir. En çok yayın yapılan dergilerin arasında dil eğitimiyle doğrudan ilgili olanlarında görece az makale yayımlanması dikkat çekici bir husustur. Dergilerin tarandığı dizinler bakımından ise makalelerin 2'sinin (Benzer vd., 2016; Dilidüzgün ve Genç, 2015) SSCI, SCI, AHCI kapsamındaki dergilerde, 1'inin alan indekslerinde (Konuk vd., 2016), 37'sinin diğer dizinlerde taranan hakemli dergilerde yayımlandığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle, bilimsel nitelik olarak daha üst ulamda olduğu düşünülen dizinlerde taranan dergilerde yapılan araştırma sayısının çok sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu nedenle özetlemeyle ilgili yapılacak yeni araştırmaların daha üst ulamda yer alan dizinlerde taranan akademik dergileri hedeflemelerinin, alanyazına daha fazla katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.Araştırmaların yöntembilimsel görünümü

Özetlemeyle ilgili araştırmaların yöntembilimsel görünümü makale ve tezlerin yaklaşımı, katılımcı grupları, katılımcı seçme biçimleri, veri toplama yöntemleri/araçları ve veri analiz yöntemleri bakımından incelenmiştir. Buna göre incelenen araştırmalarda en çok nicel yaklaşımın en az ise karma yaklaşımın tercih edildiği belirlenmiştir. Araştırmaların yarısından çoğunda ise herhangi bir yaklaşım belirtilmediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde Arı vd. (2020), yaptıkları eğilim çalışmasında öğretmen adaylarıyla ilgili makalelerin yarısına yakınında araştırma yaklaşımının belirtilmediğini bulgulamışlardır. İncelenen araştırmaların içerisinde en çok tercih edilen desen ise betimsel taramadır. Bu deseni, deneysel desen ve ilişkiisel tarama takip etmektedir. Karadağ'ın (2010) eğitim bilimleri alanındaki doktora tezlerini incelediği araştırmasında en çok kullanılan desenlerin tarama ve deneysel desen olduğu şeklindeki tespiti ile alanyazındaki bir dizi araştırma, bu sonuçla koşutluk göstermektedir (Dönmez ve Gündoğdu, 2016; Varışoğlu vd., 2013; Kemiksiz, 2017; Tok ve Potur, 2015). Ayrıca deneysel desen kullanılan araştırmaların önemli bir bölümünde deneysel desenin hangi türde (zayıf, yarı, gerçek) olduğuna değinilmemesinin ve araştırmaların içerisinde desene ilişkin herhangi bir bilgi vermeyen araştırmalara da rastlanmamasının önemli bir sorun olduğu düşünölmektedir.

Özetlemeyle ilgili araştırmaların katılımcı grubu büyük ölçüde öğrencilerden oluşturulmuştur. Öğrenciler arasında en fazla araştırma sırasıyla ilkokul, lisans ve ortaokul öğrencileri ile yürütölmüştür. Lise düzeyindeki öğrenciler (Çetinkaya vd., 2020; Görge, 1997) ve yabancı öğrencilerin (Güngör, 2013) katılımcı oldukları çalışmalar ise nicelik olarak sınırlı kalmıştır. Lisans öğrencileriyle yapılan çalışmaların büyük bir bölümünün ise Türkçe öğretmeni adayları olduğu tespit edilmiştir (Benzer vd., 2016; Doğan ve Özçakmak, 2014b; Eyüp vd., 2012; Karatay ve Okur, 2012; Karatay vd., 2020; Konuk vd., 2016, Kurnaz ve Akaydın, 2015; Taşdemir ve Dilber, 2021). Diğer lisans bölümlerinde öğrenim gören öğrencilerin katılımcı olarak yer aldığı çok az araştırma yapılmıştır (Çalışır Zenci, 2020; Erdem, 2012; Karatay ve Okur, 2012; Taşdemir ve Dilber, 2021). Buradan hareketle, sınırlı çalışma yapılan bu grupları hedefleyen daha fazla araştırma yapılması gerektiği iddia edilebilir. Öte yandan, özetleme ile ilgili araştırmalarda öğretmenlerden ziyade öğrencilere odaklanıldığı belirlenmiştir. Öğretmenlerle yürütölen araştırmaların ise büyük bir bölümünün Türkçe öğretmenleri ile yapılması dikkat çekicidir. Sınıf öğretmenleri ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin katılımcı olduğu sınırlı sayıda araştırma mevcuttur. Öğretmenlerin özetleme becerisi, öğretmenlerin özetleme bilişi ve uygulamaları ve öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara ilişkin çeşitli araştırmalar tasarlanabilir.

Özetlemeyle ilgili araştırmalarda en çok 1-50 arasında katılımcı grubuyla çalışılmıştır. 200'ün üzerinde katılımcı sayısı olan yalnızca 15 araştırma mevcuttur. Dolayısıyla özetleme araştırmalarının büyük ölçüde 200'ün altında katılımcı ile tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu, araştırmaların önemli bir bölümünü nicel yaklaşımla tasarlandığından olumsuz bir durumdur. Bundan ötürü, özetlemeyle ilgili yapılacak yeni *nicel* araştırmaların daha fazla katılımcıyla yürütölmeleri önerilmektedir. Ayrıca araştırmalarda en çok kullanılan katılımcı belirleme biçiminin rastlantısal örnekleme olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalarda daha çok nicel yaklaşım esas alındığından bu sonuç olağandır. Ayrıca rastlantısal örneklemenin kullanımı olumlu görölmelidir. Çünkü rastlantısal örnekleme kullanımı, örneklemin evreni temsil gücünün yüksek olduğunun bir göstergesidir (Büyököztürk vd., 2013). Öte yandan, bazı araştırmalarda birden çok örnekleme biçimi kullanılırken, araştırmaların yarısına yakınında örnekleme biçiminin belirtilmemesi önemli bir eksiklik olarak görölebilir. Benzer şekilde, Arı vd. (2020) yaptıkları eğilim araştırmasında öğretmen adaylarıyla ilgili makalelerin çoğunda örnekleme biçiminin belirtilmediğini bulgulamıştır.

İncelenen araştırmalarda verileri toplamak için en fazla başvurulan araç/yöntem ölçek ve puanlama anahtarlarıdır. Bununla birlikte görüşme, form/çizelge/envanter ve başarı testleri de araştırmalarda sıklıkla kullanılmıştır. İncelenen çalışmalar arasında birden çok veri toplama yöntemi ve aracından yararlanılan araştırmalar bulunmakla birlikte az sayıda araştırmada veri toplama yöntemlerine değinilmediği göze çarpmaktadır. Araştırmalarda ölçek ve puanlama anahtarlarına sıklıkla başvurulmasının en temel nedeni, katılımcıların özetleme başarılarını ve özetleme stratejilerini kullanma düzeylerini belirleyebilmektir. Elbette durum belirlemek yahut etki belirlemek için katılımcılardan elde edilen özet metinleri değerlendirmek gerekir. Bunun da yolu ölçek ve puanlama anahtarlarından geçmektedir. Ancak bunun yanında araştırmacılara, ürün odaklı değerlendirme araçlarının yanı sıra portfolyo vb. sürece dayalı gözlemler ve ölçümler sunabilecek alternatif veri toplama yolları ile klavye tuş kaydı günlüğü, göz izleme vb. gibi teknoloji tabanlı yöntemleri de kullanmaları önerilmektedir.

Özetlemeyle ilgili araştırmalarda en çok kullanılan veri çözümleme yöntemi ilişkisiz örneklemeler için T testidir. Makale ve tezlerde tarama modeline sıklıkla başvurulması, gruplar arasında manidar bir fark olup olmadığını belirlemeye yarayan bu istatistiksel yöntemin kullanılmasının en önemli nedenidir. T testinin ardından en çok kullanılan analiz yöntemi betimsel istatistiklerdir. Akaydın ve Çeçen'in (2015) eğilim araştırmasında da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Öte yandan, özetlemeyle ilgili araştırmalarda veri çözümleme yöntemleri ile ilgili bilgi vermeyen birkaç çalışmaya rastlanmıştır. Dönmez ve Gündoğdu'nun (2016) Türkçe öğretim programlarıyla ilgili araştırmaların üçte birinde veri analiz yöntemlerinin açık bir biçimde belirtilmediği yönündeki bulgusu, bu sonuçla örtüşmektedir. Ayrıca nicel araştırmanın işe koşulduğu özetleme çalışmalarında etki büyüklüğünü belirlemek için kullanılan Cohen'd ve Eta kare analizlerinin de yalnızca birer kez kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Bu sonuç, araştırmaların neredeyse tamamında etki büyüklüğünün belirlenmediğini göstermektedir. Kotrlık ve Williams'ın (2003) eğitim araştırmalarında etki büyüklüğünün göz ardı edilen bir konu olduğuna ilişkin tespiti, bu sonuçla örtüşmektedir.

3. Araştırmaların amaç ve konuları

Özetlemeyle ilgili araştırmalar, amaç ve konularına göre de incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan inceleme sonucunda, araştırmalarda en çok durum belirleme amacının güdüldüğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmalarda etki belirleme amacının da ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bunları sırasıyla karşılaştırma, ilişki bulma, değerlendirme ve ölçme aracı geliştirme amaçlarına yönelik araştırmalar takip etmektedir. Durum belirleme araştırmalarında özetleme başarıları/niteliği, özetleme stratejilerini kullanma durumu, özetlemenin duyuşsal yönlerine ilişkin durumu ortaya koyma, ders kitaplarının niteliği gibi konularda araştırmalar çeşitlenmektedir. Bu konuların içerisinde çeşitli öğrenci gruplarının özetleme başarılarını ve özetleme stratejilerini kullanma durumlarını ortaya koyan araştırmalar ön plana çıkmıştır. Etki belirleme amacıyla yapılan araştırmalar, en çok özetleme stratejilerine yönelik olarak yapılan eğitim ve uygulamalar hakkındadır. Bunu öğretim tekniklerinin ve grafik örgütleyicilerin etkisini konu alan çalışmalar izlemektedir. Karşılaştırma amacıyla yapılan araştırmalar ise büyük ölçüde demografik değişkenlerle ilgilidir. Bu tür araştırmalarda yaş, cinsiyet vb. değişkenler açısından inceleme yapılmıştır. İlişkiel inceleme yapmak amacıyla yapılan çalışmalarda başarı, tutum ve özyeterlik; strateji kullanımı, özetleme başarıları; anlama ve özetleme arasındaki ilişkiler konu edilmiştir. Değerlendirme amacıyla yapılan bir makalede özetleme stratejilerinin okuma anlamadaki rolü irdelenmiş, ölçek geliştirme amacıyla yapılan çalışmanın konusu ise tutum ölçeği geliştirmedir.

4.Araştırmaların başlıca sonuçları

Son olarak özetlemeyle ilgili araştırmalar başlıca sonuçları bakımından ele alınmıştır. Yapılan betimsel içerik analizinde araştırmaların başlıca sonuçları "özet yazma başarısı, özetleme stratejileri, özetlemenin duyuşsal yönü ve Türkçe dersi öğelerinde özetleme" olmak üzere dört ana tema etrafında gruplandırılmıştır.

İlk olarak *özet yazma başarımı* temasına bakıldığında, araştırmalar "yöntem-teknik", "durum tespiti", "karşılaştırma" ve "değişkenler arası ilişki" olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Yöntem/teknik kategorisiyle ilgili 10 koda ulaşılmıştır. Bu kategori altında zihin haritaları (Aslan, 2006; Kahveci, 2004) ve hikâye haritalarının (Arslan, 2017; Şahin, 2012) özetleme becerilerini geliştirdiğini ortaya koyan araştırma sonuçları ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte Matris (Duran ve Özdil, 2018), Window (Duran ve Özdil, 2019a), Pqrst (Duran ve Özdil, 2019b), Cornell teknikleri (Karatay vd., 2020) ile İşbirlikli Öğrenme (Susar Kırmızı, 2010) yönteminin de özetleme becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. 14 koda ulaşılan durum tespiti kategorisinin içerisinde ilkökul, ortaokul ve üniversite öğrencileri ile öğretmenlerin özetleme becerileri ile ilgili birtakım tespitler yapılmıştır. Araştırma sonuçlarında, çeşitli öğretim kademelerinden öğrencilerin özetleme başarımının yetkin düzeyde olmadığına ilişkin tespitler dikkat çekicidir (Bahçıvan ve Çetinkaya, 2021; Doğan ve Özçakmak, 2014b; Karatay ve Okur, 2012; Keçik, 1992; Kurnaz ve Akaydın, 2015; Kuşdemir vd., 2018; Ulaş ve Yılmaz, 2021; Yenen Avcı, 2019). Bu durum, öğretim kurumlarımızda özetleme eğitiminin daha fazla önemsenmesi gerektiğini düşündürmektedir. Özetleme başarımı teması altında sınıflandırılan bir diğer kategori de karşılaştırmadır. Karşılaştırma kategorisi içerisinde 27 kod oluşturulmuştur. Bu kategori içerisinde özellikle özetleme başarımını demografik değişkenlere göre mukayese eden araştırma sonuçları ön plana çıkmıştır (Çetin ve Bulut, 2020; Çetinkaya vd., 2020; Karatay ve Okur, 2012). Bu doğrultuda da özetlemeyle ilgili araştırmalarda en fazla cinsiyet değişkeni ele alınmıştır. Bazı çalışmalarda özetlemenin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği (Çetin ve Bulut, 2020; Çetinkaya vd., 2020; Doğan ve Özçakmak, 2014b; Kurnaz ve Akaydın, 2015; Kuşdemir vd., 2018), bazılarında ise göstermediği (Bahçıvan ve Çetinkaya, 2021; Güngör, 2013; Karatay ve Okur, 2012) sonucuna ulaşılmış da tespit edilen dikkat çekici hususlardan biridir. Son olarak değişkenler arası ilişki kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategori altında ise yalnızca 2 kod yer almaktadır. Buradan hareketle özetleme başarımı ile ilgili olarak değişkenler arası ilişkileri belirlemeye yönelik sınırlı sayıda araştırma sonucu olduğu söylenebilir. Özetlemenin doğasının ve ilişkili olduğu etmenlerin ortaya konulması için ilişkisel çalışmalara daha fazla önem verilmesi gerekmektedir.

Oluşturulan ikinci tema olan *özetleme stratejileri* ile ilgili araştırmalar; "eğitim/uygulama", "durum tespiti", "karşılaştırma" ve "değişkenler arası ilişki" olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Eğitim/uygulama kategorisiyle ilgili 9 koda ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, incelenen araştırmalarda özellikle özetleme stratejileri eğitiminin özet yazma becerilerini geliştirdiği sonucu ön plana çıkmıştır (Benzer vd., 2016; Konuk vd., 2016). Bununla birlikte özetleme stratejisi eğitiminin okuma (Tok ve Beyazıt, 2007) ve yazma becerilerini (Mandal, 2020) geliştirdiğine ilişkin sonuçlara ulaşılmıştır. Durum tespiti kategorisinde 5 kod oluşturulmuştur. Bunların içerisinde özellikle öğretmen adaylarının özetleme stratejileri kullanımlarının yeterli düzeyde olmadığını ortaya koyan araştırmalar ön plana çıkmıştır (Taşdemir, 2019; Doğan ve Özçakmak, 2014b; Erdem, 2012; Karatay ve Okur, 2012). Özetleme stratejileri teması altında sınıflandırılan bir diğer kategori ise karşılaştırmadır. 5 kodu kapsayan bu kategoride metin türüne ve sınıf düzeyine göre yapılan kıyaslamalar ön plana çıkmıştır. Son olarak değişkenler arası ilişki kategorisi oluşturulmuştur. Bu kategori altında ise yalnızca 1 kod yer almaktadır.

İlgili araştırmada, özetleme stratejileri kullanım sıklığı ile özetleme başarımları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur (Çetinkaya vd., 2020).

Özetlemenin duyuşsal yönü teması altında incelenen araştırmalar; "durum tespiti", "karşılaştırma", "değişkenler arası ilişki" ve "ölçek" olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Durum tespiti kategorisiyle ilgili 2 koda ulaşılmıştır. Bu kodlar çerçevesinde diğer temaların altındaki durum belirleyici çalışmalardaki olumsuz tablodan farklı olarak ortaokul öğrencilerin özetleme tutumları ve özetlemeye yönelik öz yeterliklerine ilişkin olumlu sonuçlara ulaşılması dikkat çekmektedir (Bahçıvan ve Çetinkaya, 2021). Karşılaştırma kategorisi içerisinde 7 kod oluşturulmuştur. Kodlara bakıldığında tıpkı özetleme başarımları temasında olduğu gibi demografik değişkenlere ilişkin sonuçlar ön plandadır. Yine cinsiyet değişkenine yapılan vurgu dikkat çekicidir. Özetlemenin duyuşsal yönü teması altında sınıflandırılan diğer kategoriler ise değişkenler arası ilişki ve ölçektir. Bahçıvan ve Çetinkaya (2021), özetleme başarımları ile özetleme öz yeterlik algısı ve tutumu arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulmuşlardır. Ayrıca Kuşdemir ve Uzun (2019), geliştirdikleri Özetlemeye Yönelik Tutum Ölçeği'nin, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuşlardır. Son olarak Türkçe dersinin öğeleri teması kapsamında "ders kitapları ve öğretim programları" olmak üzere yalnızca iki farklı kategoriye ulaşılmıştır. Araştırmalarda hem Türkçe ders kitaplarının (Dilidüzgün, 2013; Karadağ, 2019; Kaya, 2021) hem de öğretim programının (Kaya, 2021) özetleme becerisini kazandırma açısından istenen nitelikte olmadığı vurgulanmıştır

Araştırmanın sonuçları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, özetleme üzerine daha fazla araştırma yapılmasının, yapılacak araştırmalarda yaklaşım, desen, katılımcı grubu, veri toplama ve çözümleme gibi yöntemsel konularda daha titiz davranılmasının ve özellikle de az miktarda araştırmaya rastlanan lise öğrencileri ve Türkçe öğrenen öğrencilerin katılımcı olduğu gruplarla çalışılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte farklı öğretim kademelerinde öğrenim gören öğrencilerin özetleme becerilerini geliştirmek için hâlihazırda kullanılan öğretim yöntemlerinin, ders kitaplarının ve öğretim programının da gözden geçirilmesi gerekli görülmektedir. Son olarak öğretmenlerin biliş ve uygulamalarının öğrencilerin özetleme yetkinliklerini doğrudan etkileyeceği göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

Araştırma kapsamında incelenen çalışmalar yıldız (*) sembolü ile gösterilmiştir.

Afflerbach, P., Pearson, P. D., & Paris, S. (2008). Clarifying differences between reading skills and reading strategies. *The Reading Teacher*, 61, 364–373.

Akaydın, Ş. & Çeçen, M. A. (2015). Okuma becerisiyle ilgili makaleler üzerine bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, 40(178), 183-198.

*Aktaş, E. & Bayram, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin okuduğunu anlamada özetleme stratejilerini kullanma becerilerinin değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 346-360.

Alver, M. & Taştemiş, L. (2016). Konuşma becerisi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(3), 451-462.

Arı, G., Yaşar, M. S. & İstanbullu, E. (2020). Türkçe öğretmeni adaylarıyla ilgili yayımlanan makalelerin incelenmesi (2014-2018). *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 487-508.

Armbruster, B. B., Anderson, T. H., & Ostertag, J. (1987). Does text structure/summarization instruction facilitate learning of expository text? *Reading Research Quarterly*, 22, 331–346.

*Arslan, Ş. (2017). *Dinlediklerini özetlemede hikâye haritası yönteminin etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi.

- *Aslan, A. (2006). *İlköğretim okulu 4. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama, özetleme ve hatırlama becerileri üzerinde zihin haritalarının etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- *Bahap Kudret, Z. & Baydık, B. (2016). Başarılı ve başarısız dördüncü sınıf okuyucularının okuduğunu anlama ve özetleme becerileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 317- 346.
- *Bahap Kudret, Z. (2016). *Okumada başarılı olan ve olmayan öğrencilerin okuduğunu anlama becerileri ile özetleme becerilerinin incelenmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- *Bahçıvan, H. K. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin özetleme başarıları ile özetlemeye yönelik tutumları ve özyeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
- *Bahçıvan, H. K., & Çetinkaya, G. (2021). Ortaokul öğrencilerinin özetleme başarıları ile özetlemeye yönelik tutumları ve özyeterlik algıları arasındaki ilişki. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 137-162. <http://doi.org/10.33400/kuje.907447>.
- Beck, I. L., McKeown, M. G., Omanson, R. C., & Pople, M. T. (1984). Improving the comprehensibility of stories: The effects of revisions that improve coherence. *Reading Research Quarterly*, 19, 263–277.
- Beck, I. L., McKeown, M. G., Sinatra, G. A., & Loxterman, J. A. (1991). Revising social studies text from a text-processing perspective: Evidence of improved comprehensibility. *Reading Research Quarterly*, 26, 251–276.
- *Benzer, A., Sefer, A., Ören, Z. & Konuk, S. (2016). Öğrenci odaklı bir araştırma: metin özeti yazma stratejisi ve dereceli puanlama anahtarı. *Eğitim ve Bilim*, 41(186), 163-183.
- *Benzer, A, Karadağ, K. & Evci, B. (2021). Ortaokul öğrencilerine strateji öğretiminin özet yazma becerilerine etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 259-278.
- Berkeley, S., Mastropieri, M. A., & Scruggs, T. E. (2011). Reading comprehension strategy instruction and attribution retraining for secondary students with learning and other mild disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 44(1), 18-32.
- *Boğa, K. (2019). *Soru sorarak okuma stratejisinin iki dilli 7. sınıf öğrencilerinin özet çıkarma becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Britton, B. K., & Gulgoz, S. (1991). Using Kintsch's computational model to improve instructional text: Effects of repairing inferences calls on recall and cognitive structures. *Journal of Educational Psychology*, 83, 329–345.
- Britton, B. K., Van Dusen, L., Gulgoz, S., & Glynn, S. M. (1989). Instructional texts rewritten by five expert teams: Revisions and retention improvements. *Journal of Educational Psychology*, 81, 226–239.
- Bromley, K. & McKeveny, L. (1986). Precis writing: Suggestions for instruction on summarizing. *Journal of Reading*, 29(5), 392-395.
- *Bulut, P. (2013). *İlköğretim 5. sınıf öğrencileri ve öğretmenlerinin özetleme stratejilerinin değerlendirilmesi: Türkçe dersi örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- *Bulut, P. & Akyol, H. (2014). İlköğretim 5. sınıf öğretmen ve öğrencilerinin özetleme stratejileri. *International Journal of Language Academy*, 2(4), 36-48.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çalık, M. & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.

- *Çalışır Zenci, S. (2020). Öğretmen adaylarının metin özetleme stratejilerini kullanım tercihleri. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 21, 341-359.
- *Çetin, Ö. (2019). 8. sınıf öğrencilerinin okuduğu ve dinlediği farklı türdeki metinleri özetleme becerilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- *Çetin, Ö. & Bulut, K. (2020). 8. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metinleri özetleme becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 5(1), 69-85.
- *Çetinkaya, G., Şentürk, R., & Dikici, A. (2020). Özetleme stratejilerinin kullanımı ile özetleme başarımı arasındaki ilişki. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 1-17.
- *Çıkrıkçı, S. S. (2004). *İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- *Çıkrıkçı, S. S. (2008). İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi. *Dil Dergisi*, 141, 19-35.
- DalGLISH, S. L., Khalid, H., & McMahan, S. A. (2020). Document analysis in health policy research: the read approach *Health Policy and Planning*, 35(10), 1424-1431
- Demirtaş Tolaman, T. & Karakaş, N. (2021). Akademik yazma becerisiyle ilgili makaleler üzerine bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö10), 447-460. DOI:10.29000/rumelide.1012461.
- Dickson, S. V., Simmons, D. C., & Kameenui, E. J. (1995). *Text organization and its relation to reading comprehension: A synthesis of the research*. National Center to Improve the Tools of Educators, College of Education, University of Oregon.
- Dilidüzgün, Ş. ve Genç, H. (2015). Improving the summarizing skills through text structure-based strategies, *The Anthropologist*, 20(1-2), 69-76. <https://doi.org/10.1080/09720073.2015.11891725>
- *Dilidüzgün, Ş. (2013). Ortaokul Türkçe derslerinde okumadan özet yazmaya. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 46(2), 47-68.
- Doğan, Y. & Özçakmak, H. (2014a). Dinleme becerisinin eğitimi üzerine yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(2), 90-99.
- *Doğan, Y. & Özçakmak, H. (2014b). Türkçe öğretmeni adaylarının dinlediğini özetleme becerilerinin değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28), 153-176.
- Dollins, C. (2012). Comprehending expository texts: Scaffolding students through writing summaries. *The California Reader*, 45, 22-28.
- Dönmez, B. ve Gündoğdu, K. (2016). 2000-2016 Yılları arasında Türkçe öğretim programları alanında yayımlanan makale ve tezlerin analizi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2109-2125.
- Dromsky, A. M. (2011). *Comparison of two strategies for teaching third graders to summarize information text* [Doctoral dissertation]. University of Maryland.
- Duffy, T. M., Higgins, L., Mehlenbacher, B., Cochran, C., Wallace, D., Hill, C., (1989)
- Duffy, T. M., Higgins, L., Mehlenbacher, B., Cochran, C., Burnett, R., Wallace, D., Hill, C., Haugen, D., McCaffery, M., Sloane, S., & Smith, S. (1989) Models for the design of instructional text. *Reading Research Quarterly*, 24, 434-457
- Duke, N. K., & Pearson, P. D. (2008). Effective practices for developing reading comprehension. *The Journal of Education*, 189(1/2), 107-122.
- *Duran, E. & Özdil, Ş. (2019a). Window tekniğinin metin özetleme becerisinin gelişimine katkısı. *Turkish Studies Educational Science*, 14(2), 55-71.
- *Duran, E. & Özdil, Ş. (2019b). Metin özetleme becerisinin geliştirilmesine yönelik bir eylem araştırması:pqrst tekniği. *Milli Eğitim*, 48(221), 215-230.

- Elbir, B. & Yıldız, H. (2012). ilköğretim yazma eğitimi üzerine yapılan lisansüstü çalışmalarının değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 30, 1-11.
- Elbir, B. & Bağcı, C. (2013). Birinci ve ikinci kademe okuma eğitimi üzerine yapılan lisansüstü çalışmaların değerlendirilmesi. *Adyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı*, 6(11), 229-247.
- Ensar, F. (2009). *Retorik yapı kuramının açıklayıcı metinler örneğinde bir uygulaması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- *Epçaçan, C. (2018). Okuduğunu anlama becerisinin gelişiminde özetleme tekniğinin etkisi üzerine bir değerlendirme. *EKEV Akademi Dergisi*, 74, 11-30.
- *Erdem, C. (2012). Türk dili ve edebiyatı öğretmen adaylarının özetleme stratejilerini kullanım tercihleri ve metin dil bilimsel bir özetleme çalışması. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(3), 36-52.
- *Eroğlu, B. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin özetleme tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- *Eroğlu, B. & Aslan, Y. (2020). Ortaokul öğrencilerinin özetleme tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 281-294.
- Erol, S. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde söz varlığı ve sözcük öğretimi üzerine bir değerlendirme: 1981-2021 lisansüstü tezler. *Aydın TÖMER Dil Dergisi*, 6(1), 103-120. https://10.17932/IAU.TOMER.2016.019/tomer_vo6i1005.
- *Eyüp, B., Stebler, M. Z. & Uzuner Yurt, S. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının özetleme stratejilerini kullanmadaki eğilimleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-30.
- Friend, R. (2001). Effects of strategy instruction on summary writing of college students. *Contemporary Educational Psychology*, 26, 3-24.
- Gajria, M., & Salvia J. (1992). The effects of summarization instruction on text comprehension of students with learning disabilities. *Exceptional Children*, 58(6), 508-516.
- Genç Ersoy, B. (2021). Türkçe öğretiminde eğitsel oyun kullanımı: Bir meta-tematik analiz çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(2), 510-530.
- Genç-Ersoy, B. & Ersoy, M. (2021). Teknoloji destekli Türkçe öğretimi üzerine yayınlanan makalelerin içerik analizi: ULAKBİM-TR Dizin örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 810-829.
- Gough, P. B. (1972). One second of reading. In J. F. Kavanagh & I. G. Mattingly (Eds.), *Language by eye and ear* (pp. 291-320). Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Graesser, A. C. (1981). *Prose comprehension beyond the word*. New York: Springer-Verlag.
- Graesser, A. C., & Bertus, E. L. (1998). The construction of causal inferences while reading expository texts on science and technology. *Scientific Studies of Reading*, 2, 247-269.
- Graham, S., & Hebert, M. (2010). *Writing to read: Evidence for how writing can improve reading*. Carnegie Corporation.
- Graham, S., & Perin, D. (2007). *Writing next: Effective strategies to improve writing of adolescents in middle and high school*. Washington, DC: Alliance for Excellence in Education.
- Graves, M. F., Prens, M. C., Earle, J., Thompson, M., Johnson, V., & Slater, W. H. (1991). Improving instructional text: Some lessons learned. *Reading Research Quarterly*, 26, 110-122.
- *Görgeç, İ. (1997). *Özetleme ve bilgi haritası oluşturma öğretiminin bilgilendirici bir metni öğrenme ve hatırlama düzeyine etkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- *Güngör, H. (2013). *Doğrudan öğretim stratejilerinin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen İranlı öğrencilerin metin özetleme becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.

- Jitendra, A.K., Hoppes, M.K. & Xin, Y.P. (2000). Enhancing main idea comprehension for students with learning problems: The role of a summarization strategy and self-monitoring instruction. *Journal of Special Education*, 15(3), 127-140.
- Joffe, H. & Yardley, L. (2004). Content and thematic analysis. In H. Joffe, & L.Yardley. In *Research methods for clinical and health psychology* (pp. 56-68). Sage.
- *Kahveci, G. (2004). *Az görenlerde zihin haritası yöntemi ile özet çıkarmanın okuduğunu anlamaya etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kaldırım, A. & Tavşanlı, Ö. F. (2020). Grafik örgütleyicilerin türkçe eğitiminde kullanımını konu edinen araştırmaların incelenmesi: bir tematik analiz. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 839-873.
- Kanat, A. (2021). Türkçe ders kitaplarında dil bilgisi öğretimi konulu lisansüstü tezlerin yönelimleri üzerine bir değerlendirme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 20-34.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: Nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(1), 49-71.
- *Karadağ, Ö. (2019). Türkçe ders kitaplarında yer alan özetleme etkinlikleri üzerine bir değerlendirme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 469-485.
- *Karatay, H. & Okur, S. (2012). Öğretmen adaylarının öyküleyici ve bilgilendirici metinleri özetleme becerileri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), 399-420.
- *Karatay, H. & Uzun, O. (2019). Seçici dinleme stratejisi öğretimi ile 5. sınıf öğrencilerinin dinlediğini not alma ve özetleme becerilerinin geliştirilmesi. *Milli Eğitim*, 48(1), 9-30.
- *Karatay, H., Kaya, S. & Tekin, G. (2020). Cornell tekniğinin metin özetlemeye etkisi. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 4(3), 13-22.
- Kardaş, M. N., Çetinkaya, V. & Kaya, M. (2018). 2005-2017 yılları arasında dinleme eğitimi üzerine yapılmış akademik çalışmaların eğilimleri üzerine bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 21-32.
- *Kaya, K. (2021). *Anlama eğitiminde konu ana fikir özetleme öğretiminin program ders kitabı ve öğretmen görüşleri çerçevesinde değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- *Keçik, İ. (1992). İlkokul öğrencilerinin özet ve hatırlama metinlerinde bağdaşıklık sorunu. *Dilbilim Araştırmaları*, 71-75.
- *Keçik, İ. (1993). İlkokul 2. ve 5. sınıf öğrencilerinin hatırlama ve özet metinlerinde uygulanan büyük ölçekli yapı kuralları. *Dilbilim Araştırmaları*, 89-97.
- Kemiksiz, Ö. (2017). Dinleme becerisi üzerine yazılan makalelerin değerlendirilmesi. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 5(1), 511-531.
- Kemiksiz, Ö. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları üzerine yapılan araştırmaların eğilimleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(Özel Sayı), 34-56. <https://doi.org/10.35675/befdergi.832492>
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kızıltepe, Z. (2021). İçerik analizi. F. N. Seggie & Y. Bayyurt (Ed.), *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* içinde (s.260-274). Anı Yayıncılık.
- Kintsch, W., & Van Dijk, T.A. (1978) Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review*, 85, 363-94.
- Kintsch, E. (1990). Macroprocesses and microprocesses in the development of summarization skill. *Cognition and Instruction*, 7, 161-195.
- Knudson, R.E. (1998). College students' writing: An assessment of competence. *Journal of Educational Research*, 92(1), 13-20.

- *Konuk, S., Ören, Z., Benzer, A. & Sefer, A. (2016). A study on creating writing strategy and evaluation tool for book summary. *Educational Research and Reviews*, 11(21), 2021-2033.
- Kotrlik J. W., & Williams H. A (2003). The incorporation of effect size in information technology, learning, and performance research. *Inform Technol Learn Perform*, 21, 1-7.
- *Kurnaz, H. & Akaydın, Ş. (2015). Türkçe öğretmeni adaylarının bilgilendirici ve öyküleyici metinleri özetleme becerileri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ÖS-II*, 141-156.
- *Kuşdemir, Y. & Uzun, E. B. (2018). Özetlemeye yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(71), 271-285.
- *Kuşdemir, Y., Düşünsel, C. M., & Çelik, M. (2018). İlkokul öğrencilerinin özetleme becerilerinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 893-910. doi:10.14687/jhs.v15i2.5208
- LaBerge, D., & Samuels, S. J. Toward a theory of automatic information processing in reading. *Cognitive Psychology*, 1974, 6, 293-323.
- Lemaire, B., Mandin, S., Dessus, P., & Denhière, G. 2005. Computational cognitive models of summarization assessment skills. In Proceedings of the 27th Annual Conference of the Cognitive Science Society (CogSci' 2005), B. G. Bara, L. Barsalou and M. Bucciarelli, Ed. Mahwah: Erlbaum, pp. 1266-1271.
- Linderholm, T. & van den Broek, P. (2002). The effects of reading purpose and working memory capacity on the processing of expository text. *Journal of Educational Psychology*, 94, 778-784
- Lorch, R.F. & van Den Broek, P. (1997). Understanding reading comprehension: Current and future contributions of cognitive science. *Contemporary Educational Psychology*, (22). 213-246.
- Maden, A. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe söz varlığını zenginleştirme ile ilgili makalelerin analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 583-596.
- Maden, S. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitapları ile ilgili lisansüstü tezlerin analizi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 90-102. Doi: 10.48066/kusob.876092
- *Mandal, A. E. (2020). *Özet çıkarma, seçerek yazma ve dikte yöntemlerinin ortaokul türkçe dersinde öğrencilerin yazma becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- McNamara, D.S. Kintsch, E; Songer, N.B. & Kintsch, W. (1996). Are good text always better? interactions of text coherence, background knowledge, and levels of understanding in learning from text. *Cognition and Instruction*, 14.
- MEB (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Newell, G. E., Van der Heide, J., & Wilson, M. (2013). Best practice in teaching informative writing from sources. In S. Graham, C. A. MacArthur, & J. Fitzgerald (Eds.), *Best practices in writing instruction* (pp. 141-165). Guilford Press.
- *Okur, S. (2011). *Türkçe ve sınıf öğretmeni adaylarının Türkçe dersi öğretim araçlarındaki okuma metinlerini özetleme becerileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- *Özçakmak, H. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının not alarak dinlemede özetleme stratejilerini kullanma becerileri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- *Özdil, Ş. (2019). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin metin özetleme becerilerinin geliştirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uşak Üniversitesi.
- Palincsar, A. M., & Brown, A. L. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117-175.
- Pershing, J. L. (2002). Using document analysis in analyzing and evaluating performance. *Performance Improvement*, 41(1), 36-42.

- Pečjak, S., & Pirc, T. (2018). Developing summarizing skills in 4th grade students: intervention programme effects: Intervention programme effects. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 10(5), 571–581.
- Read, S., Landon-Hays, M., & Martin-Rivas, A. (2014). Gradually releasing responsibility to students writing persuasive text. *The Reading Teacher*, 67(6), 469-477.
- Rose, M. S. (2001). In defence of summarization. *College of The Bahamas Research Journal*, 10, 29-34. <https://doi.org/10.15362/ijbs.v10i0.38>
- Rinehart, S.D. & Thomas, K. F. (1993). Summarization ability and text recall by novice studiers. *Reading Research and Instruction*, 32(4), 24-32,
- Rumelhart, D. E. (1977). Understanding and summarizing brief stories. In D. LaBerge & S. J. Samuels (Eds.), *Basic processes in reading: Perception and comprehension*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Saddler, B., Asaro-Saddler, K., Moeyaert, M., & Ellis-Robinson, T. (2017). Effects of a summarizing strategy on written summaries of children with emotional and behavioral disorders. *Remedial and Special Education*, 38(2), 87–97. <https://doi.org/10.1177/0741932516669051>
- Sak, R., Şahin Sak, İ. T., Öneren Şendil, Ç., & Nas, E. (2021). *Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250. <http://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- Sanders, T. J. M., Spooren, W. P. M., & Noordman, L. G. M. (1992). Toward a taxonomy of coherence relations. *Discourse Processes*, 15(1), 1–35. <http://doi.org/10.1080/01638539209544800>
- Seidenberg, M.S. (1989). Word recognition and naming: A computational model and its implications. In W. D. Marlsen-Wilson (Ed.), *Lexical representation and process* (pp. 52-69). Cambridge, MA: MIT Press.
- Singer, M., & Ritchot, K. F. M. (1996). The role of working memory capacity and knowledge access in text inference processing. *Memory & Cognition*, 24(6), 733-743. <https://doi.org/10.3758/BF03201098>
- Singer, M., & O'Connell, G. (2003). Robust inference processes in expository text comprehension. *European Journal of Cognitive Psychology*, 15(4), 607-631
- *Sulak, S. E. & Arslan, Ş. (2017). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin özetleme stratejisini kullanma düzeyinin incelenmesi. *Sınırsız Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 2(1), 63 – 77.
- *Susar Kırmızı, F. (2010). İlköğretim 4. sınıf Türkçe öğretiminde çoklu zekâ kuramına dayalı işbirlikli öğrenme yönteminin özetleme stratejisi üzerindeki etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 99-108.
- *Susar Kırmızı, F. ve Akkaya, N. (2011). İlköğretimde özetleme stratejilerinin kullanımına ilişkin nitel bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 41, 267- 277.
- *Sümer, H. M., & Turna, C. (2018). İşiten ve işitme yetersizliği olan öğrencilerin özetleme becerileri açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(3), 531-551. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.348310
- *Şahin, İ. (2012). *İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin hikâye edici metinlerde özetleme ve ana fikir bulma becerileri üzerinde hikâye haritalarının etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- *Şapçı, D. (2018). *İlkokul öğrencilerinin bilgilendirici metinleri anlama ve özetleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- *Taşdemir, G. G. & Çağlayan Dilber, N. (2021). Öğretmen adaylarının dinlediklerini özetleme becerileri. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(2),178-195.
- *Taşdemir, G. G. (2019). *Öğretmen adaylarının dinlediklerini özetleme becerileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.

- *Tavşanlı, Ö. F. (2014). *Grafik örgütleyicilerin ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri çözümlene ve özetleme başarıları üzerine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- *Tavşanlı, Ö. F. & Seban, D. (2015). Grafik örgütleyicilerin ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metinleri çözümlene ve özetleme başarıları üzerine etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 85-93.
- Tavşanlı, Ö. F., & Kaldırım, A. (2020). Türkiye'de süreç temelli yazma yaklaşımı: Bir tematik analiz çalışması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 9(1), 108-138. <http://dx.doi.org/10.30703/cije.543600>
- Tok, M. & Potur, Ö. (2015) Yazma eğitimi alanında yapılan akademik çalışmaların eğilimleri (2010-2014 Yılları). *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(4), 1-25.
- *Tok, Ş. ve Beyazıt, N. (2007). İlköğretim 3. sınıf Türkçe dersinde özetleme ve not alma stratejilerinin okuduğunu anlama ve kalıcılık üzerindeki etkileri. *Eğitim Araştırmaları*, 28, 113-122.
- Topçu, F. K. (2021). Türkçe eğitimi alanında yapılmış dijital öğrenme tezlerinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(4), 1338-1359.
- Trabasso, T., & Bouchard, E. (2002). Teaching readers how to comprehend text strategically. In C. C. Block, and M. Pressley (Eds.), *Comprehension instruction: Research-based best practices*. New York, NY: Guilford Press.
- *Ulaş, M.M. & Yılmaz, M. (2021). Ortaokul öğrencilerinin özet çıkarmada yaşadıkları sorunlara ilişkin Türkçe öğretmenlerinin görüşleri. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(40), 1031-1036.
- Uysal, A., & Zorpuzan, S. (2021). Yabancılara Türkçe öğretiminde yazma becerisinin öğretimi üzerine bir değerlendirme. *Aydın TÖMER Dil Dergisi*, 6(2), 251-283.
- *Uzun, O (2018). *Seçici dinleme stratejisinin iki dilli 5. sınıf öğrencilerinin not alma ve özet çıkarma becerilerine etkisi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Westby, C., Culatta, B., Lawrence, B., & Hall-Kenyon, K. (2010). Summarizing expository texts. *Topics in Language Disorders*, 30, 275-287.
- Wormeli, R. (2004). *Summarization in any subject: 50 techniques to improve student learning*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- van Dijk, T. A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic.
- van Oostendorp, H., & Goldman, S. R. (Eds.). (1999). *The construction of mental representations during reading*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Varişoğlu, B., Şahin, A. & Göktaş, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1767-1781.
- Vidal-Abarca, E., Martinez, G., & Gilabert, R. (2000). Two procedures to improve instructional text: Effects on memory and learning. *Journal of Educational Psychology*, 92, 1-10.
- Voss, J. F., & Silfies, L. N. (1996). Learning from history text: The interaction of knowledge and comprehension skill with text structure. *Cognition and Instruction*, 14, 45-68.
- *Yazıcı Okuyan, H. & Gedikoğlu, Y. G. (2011). Öğretmenlerce üretilen yazılı özet metinlerin niteliksel özellikleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 1007-1020.
- *Yenen Avcı, Y. (2019). 5. sınıf öğrencilerinin özetleme becerileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, 110-123.
- Zwaan, R. A. (1994). Effect of Genre Expectations of Text Comprehension. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 20, 920-933.